

บทที่ 3

การเปลี่ยนแปลงยุทธศาสตร์ของบริษัทรถยนต์ญี่ปุ่นในอาเซียนหลังข้อตกลงพลาซ่า (ค.ศ. 1985)

ตั้งแต่ครึ่งหลังของทศวรรษที่ 1980 เป็นต้นมาได้มีการเปลี่ยนแปลงในสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศครั้งสำคัญหลายประการที่ส่งผลให้เกิดการโยกย้ายฐานการผลิตจากญี่ปุ่นมาสู่ประเทศอาเซียนอันเป็นกลยุทธ์หนึ่งที่สำคัญภายใต้การปรับยุทธศาสตร์ของญี่ปุ่นในระดับโลก ดังจะเห็นได้จากกระแสการลงทุนทางตรงของญี่ปุ่นที่เข้ามาสู่ประเทศอาเซียนในขนาดและลักษณะที่ต่างไปจากเดิม ซึ่งแนวทางดังกล่าวมีส่วนสำคัญต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมของประเทศในอาเซียนอย่างมาก รวมทั้งได้ก่อให้เกิดมิติใหม่ของความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศภายใต้รูปแบบเครือข่ายการผลิตของญี่ปุ่นในอาเซียนที่มีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น ดังนั้น การศึกษาในส่วนนี้จะเริ่มจากการพิจารณาการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศ โดยเฉพาะการปรับค่าเงินเยนที่สูงขึ้นอย่างต่อเนื่องอันเป็นผลมาจากข้อตกลงพลาซ่าในปี ค.ศ. 1985 รวมถึงความขัดแย้งทางการค้าระหว่างญี่ปุ่นกับประเทศคู่ค้าที่สำคัญ และการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศอุตสาหกรรมใหม่ในเอเชีย ทั้งนี้เพื่ออธิบายถึงสาเหตุที่มาของการลงทุนของญี่ปุ่นที่เพิ่มมากขึ้นในประเทศอาเซียนในภาพรวมก่อนที่จะพิจารณาถึงการปรับยุทธศาสตร์ของบริษัทญี่ปุ่นในการสร้างเครือข่ายการผลิตรถยนต์ภายในอาเซียน ภายใต้การริเริ่มความพยายามบูรณาการอุตสาหกรรมรถยนต์ในระดับภูมิภาคด้วยการมีส่วนร่วมอย่างสำคัญของบริษัทรถยนต์ญี่ปุ่นก่อนการบรรลุข้อตกลงเขตการค้าเสรีอาเซียน (ASEAN Free Trade Area-AFTA)

3.1 การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศ

ความสำเร็จของญี่ปุ่นในการสร้างความเจริญทางเศรษฐกิจทั้งในฐานะของผู้ส่งออกและผู้ลงทุนรายสำคัญของโลกในช่วงเวลาที่ผ่านมานั้น ไม่เพียงเกิดขึ้นจากการพัฒนาความสามารถภายในภาคเศรษฐกิจต่างๆของญี่ปุ่นเองเท่านั้น หากยังได้รับประโยชน์จากสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศที่เอื้ออำนวยทั้งในด้านของอัตราแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศและในด้านของช่องว่างตลาดในประเทศคู่ค้าที่สำคัญซึ่งเป็นโอกาสสำหรับสินค้าญี่ปุ่นอย่างมากโดยเฉพาะรถยนต์ในช่วงเวลาที่เศรษฐกิจโลกกำลังประสบภาวะตกต่ำจากผลของวิกฤตการณ์น้ำมันทั้งสองครั้ง อย่างไรก็ตาม ในช่วงกลางทศวรรษที่ 1980 นี้ได้มีการเปลี่ยนแปลงหลายประการที่ทำให้ความได้เปรียบต่างๆของญี่ปุ่นลดลง และส่งผลให้ธุรกิจของญี่ปุ่นต้องปรับตัวตอบรับต่อสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งสามารถพิจารณาการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาดังกล่าวได้ ดังนี้

1) การขึ้นค่าเงินเยนภายหลังข้อตกลงพลาซ่า

หลังจากการฟื้นตัวทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นหลังสงครามจนสามารถพัฒนาเศรษฐกิจให้ก้าวหน้ารวดเร็วจนขึ้นมาเป็นประเทศผู้ส่งออกรายใหญ่ซึ่งเกินดุลการค้ากับประเทศต่างๆเป็นจำนวนมาก

โดยเฉพาะกับสหรัฐฯ ซึ่งสภาที่ปรึกษาด้านเศรษฐกิจของสหรัฐฯ (The Council of Economic Advisers) เชื่อว่าเหตุผลเบื้องหลังความสามารถในการแข่งขันของญี่ปุ่นในครั้งแรกของทศวรรษที่ 1980 มาจากค่าเงินเยนที่ต่ำเกินจริง ส่วนการส่งออกของสหรัฐฯที่กำลังสูญเสียส่วนแบ่งตลาดเกิดขึ้นจากค่าเงินดอลลาร์ที่แข็งเกินไป จากปัญหาดังกล่าวได้มีการจัดตั้งกลุ่มทำงานระหว่างญี่ปุ่นกับสหรัฐฯ (Yen/Dollar Working Group) เพื่อประชุมปรึกษาหารือในเรื่องอัตราแลกเปลี่ยน จนนำไปสู่การประชุมประเทศอุตสาหกรรมชั้นนำห้าประเทศ (Group of Five) อันได้แก่ สหรัฐอเมริกา อังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมนี และญี่ปุ่น ในเดือนกันยายน ค.ศ. 1985 และจากการประชุมได้เกิดข้อตกลงพลาซ่าที่มีเป้าหมายเพื่อใช้มาตรการแทรกแซงระบบการเงินกำหนดอัตราแลกเปลี่ยนอันมีผลทำให้เงินเยนแข็งตัวขึ้น ซึ่งได้ส่งผลให้ค่าเงินเยนที่เคยอยู่ในระดับ 240 เยนต่อหนึ่งเหรียญสหรัฐฯ ในปี ค.ศ. 1985 ปรับค่าขึ้นเป็นประมาณ 125 เยนต่อหนึ่งเหรียญสหรัฐฯ ในปลายปี ค.ศ. 1987 ทำให้สินค้าญี่ปุ่นเสียเปรียบทางด้านราคาในตลาดต่างประเทศอย่างมากอันมีผลกระทบต่อปริมาณการส่งออกของประเทศ ดังนั้น เมื่อความสามารถในการแข่งขันของสินค้าญี่ปุ่นในต่างประเทศลดลงจึงเป็นสาเหตุที่ทำให้บริษัทญี่ปุ่นจำเป็นต้องย้ายฐานการผลิตไปยังประเทศที่มีต้นทุนการผลิตต่ำกว่าและมีอัตราแลกเปลี่ยนที่ยังคงไม่มีแนวโน้มที่จะแข็งตัวในอนาคตอันใกล้¹

2) ความขัดแย้งทางการค้ากับประเทศคู่ค้าที่สำคัญ

จากการที่โครงสร้างเศรษฐกิจญี่ปุ่นต้องอาศัยการค้าระหว่างประเทศเป็นหลักจึงทำให้มีการส่งออกไปยังตลาดต่างประเทศมากกว่าการมุ่งยังตลาดภายในเพียงอย่างเดียว ซึ่งการเกิดดุลการค้าของญี่ปุ่นกับประเทศคู่ค้ายิ่งส่งผลชัดเจนในช่วงต้นทศวรรษที่ 1980 เนื่องจากผลิตภาพในภาคอุตสาหกรรมการผลิตของญี่ปุ่นเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ยิ่งทำให้การเกิดดุลการค้าของญี่ปุ่นเพิ่มขึ้นอย่างมาก โดยเฉพาะกับสหรัฐฯอเมริกาที่เป็นตลาดส่งออกสำคัญของญี่ปุ่น ซึ่งผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการเกิดดุลการค้ากับประเทศต่างๆ อย่างมากของญี่ปุ่นที่มีทั้งกับสหรัฐฯ และประชาคมยุโรปนอกเหนือจากการปรับขึ้นค่าเงินเยนแล้ว การเกิดดุลการค้าของญี่ปุ่นยังส่งผลให้ประเทศคู่ค้าตั้งกำแพงภาษี กำหนดโควตาการนำเข้า และใช้มาตรการต่างๆ ที่เป็นอุปสรรคทางการค้าที่มีใช่ภาษีอื่นๆ (non-tariff barriers) ต่อดินค้าส่งออกของญี่ปุ่น ดังนั้น บริษัทญี่ปุ่นจึงได้เริ่มการลงทุนในประเทศที่เป็นแหล่งตลาดเหล่านั้นเพื่อส่งเสริมการเติบโต การจ้างงาน และดุลการค้าที่ดีขึ้น รวมทั้งเพื่อเอาชนะอุปสรรคทางการค้าต่างๆ นอกจากนี้ บางบริษัทได้ทำการลงทุนในประเทศกำลังพัฒนาโดยเฉพาะในอาเซียนเพื่อใช้ประโยชน์จากสิทธิพิเศษ GSP^{*} เพื่อช่วยลดอุปสรรคทางการค้าในการเข้าสู่ตลาดสหรัฐฯ และประชาคมยุโรปได้อีกทางหนึ่งด้วย

¹ Pasuk Pongpaichit, *The New Wave of Japanese Investment in ASEAN* (Singapore : Institute of Southeast Asian Studies, 1990), p.33.

* GSP (Generalized System of Preferences) เป็นสิทธิพิเศษที่ประเทศพัฒนาแล้วให้แก่สินค้าอุตสาหกรรมนำเข้าจากประเทศกำลังพัฒนาโดยมาตรการยกเว้นหรือลดภาษีนำเข้า เพื่อส่งเสริมการพัฒนาอุตสาหกรรมของประเทศกำลังพัฒนาทั้งหลาย

3) การเกิดขึ้นของประเทศอุตสาหกรรมใหม่ในเอเชีย

จากปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจของประเทศอุตสาหกรรมใหม่ในเอเชียที่พัฒนาจากการประกอบชิ้นส่วนนำเข้าไปสู่กระบวนการผลิตที่ซับซ้อน ซึ่งมีการใช้เทคโนโลยีระดับสูงขึ้นและเน้นการผลิตเพื่อการส่งออกอย่างจริงจัง ได้ทำให้ความสามารถในการแข่งขันของประเทศเหล่านี้เพิ่มสูงขึ้น จนเมื่อเงินเยนแข็งค่าขึ้นอย่างมากหลังจากปี ค.ศ. 1985 ค่าเงินของเกาหลีและไต้หวันยังไม่ถูกปรับตามในทันทีจึงมีค่าต่ำกว่าเงินเยนและเงินสกุลยุโรป และได้ส่งผลให้ความสามารถในการแข่งขันในตลาดโลกสูงขึ้นเมื่อเปรียบเทียบกับญี่ปุ่น โดยเฉพาะในอุตสาหกรรมที่ต้องอาศัยแรงงานที่มีทักษะและค่าจ้างยิ่งต่ำกว่าโดยเปรียบเทียบ ทั้งนี้จึงส่งผลให้อุตสาหกรรมที่สูญเสียความได้เปรียบของญี่ปุ่นย้ายฐานการผลิตไปยังประเทศอุตสาหกรรมใหม่ในเอเชียในช่วงแรกหลังค่าเงินเยนแข็งตัว อย่างไรก็ตาม การลงทุนของญี่ปุ่นในประเทศอุตสาหกรรมใหม่ได้ลดลงหลังปี ค.ศ.1987 ในขณะที่การลงทุนยังประเทศอาเซียนและจีนกลับเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว (ตารางที่ 3-1) ทั้งนี้เนื่องมาจากประเทศอุตสาหกรรมใหม่เริ่มสูญเสียความได้เปรียบในฐานะฐานการผลิตหลังจากเผชิญความขัดแย้งทางการค้ากับสหรัฐฯ และได้มีการผลักดันให้ทำการปรับค่าเงินของประเทศเหล่านี้ รวมทั้งค่าจ้างแรงงานเริ่มเพิ่มสูงขึ้นอย่างรวดเร็วอันเป็นผลมา

ตารางที่ 3 - 1 การลงทุนในต่างประเทศของญี่ปุ่นในอุตสาหกรรมการผลิต (ค.ศ.1951-1993)

	ประเทศอุตสาหกรรมใหม่ อาเซียน (สี่ประเทศ)		จีน
1951-84	3,314	2,027	41
1985	164	86	51
1986	322	90	38
1987	478	238	58
1988	365	439	116
1989	289	495	86
1990	154	467	113
1991	141	383	178
1992	101	256	381
1993	112	247	579

หมายเหตุ : ตัวเลขนี้แสดงจำนวนการลงทุนที่ได้ทำการจดทะเบียนในแต่ละปี

ที่มา : รายงานประจำปีของ International Finance Bureau, Ministry of Finance อ้างจาก Yuhei Ogawa, *Industrialization and Changes of Thai Society : the effect of Japanese Corporation on Thailand* (Fukuoka; Japan : Asian-Pacific Center, 1996), p.6.

จากการพัฒนาประชาธิปไตยในประเทศเกาหลีและ ไต้หวัน ประกอบกับเมื่อสหรัฐอเมริกาถอนสิทธิพิเศษ GSP จึงทำให้ประเทศอุตสาหกรรมใหม่เหล่านี้ไม่มีความได้เปรียบในการเป็นฐานการส่งออกไปยังตลาดสหรัฐฯ อีกต่อไป ซึ่งภายใต้สภาวะการณดังกล่าวนี้ได้ส่งผลให้บริษัทต่างชาติ โดยเฉพาะบริษัทญี่ปุ่นย้ายโรงงานการผลิตอีกครั้งจากประเทศอุตสาหกรรมใหม่ไปยังกลุ่มประเทศอาเซียนและจีน ในขณะที่บริษัทของประเทศอุตสาหกรรมใหม่บางรายได้เริ่มย้ายฐานการผลิตไปยังแหล่งที่ตั้งใหม่ที่มีความได้เปรียบมากกว่า เช่นเดียวกัน²

3.2 ผลกระทบต่อกิจกรรมทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่น

ผลจากข้อตกลงพลาซ่าได้กดดันให้ญี่ปุ่นต้องปรับนโยบายเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจ โดยการเพิ่มการใช้จ่ายของรัฐบาล การส่งเสริมการลงทุนของภาคเอกชน และการกระตุ้นตลาดภายในประเทศ ซึ่งได้มีการตั้งกลุ่มที่ปรึกษาเรื่องการปรับโครงสร้างเศรษฐกิจเพื่อความสะดวกคล่องระหว่างประเทศ (Advisory Group on Economic Structural Adjustment for International Harmony หรือ Maekawa Committee) เพื่อศึกษามาตรการด้านนโยบายเพื่อปรับเศรษฐกิจญี่ปุ่นให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจโลก ซึ่งได้ชี้ว่าการเกินดุลการค้าและความไม่เท่าเทียมในดุลบัญชีเดินสะพัดได้สร้างข้อจำกัดต่อกิจกรรมทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศของญี่ปุ่น ดังนั้นจึงควรลดภาพลักษณ์ของชาติพาณิชย์นิยม (Mercantilist) และวางแผนเพื่อลดช่องว่างการเกินดุลของญี่ปุ่น โดยการเปิดทางเข้าสู่ตลาดญี่ปุ่นให้กับผู้ส่งออกต่างชาติมากขึ้นและเปลี่ยนโครงสร้างที่มุ่งการส่งออกเป็นหลักให้หันมาสู่ตลาดภายในประเทศมากยิ่งขึ้น ทั้งด้วยการส่งเสริมการลงทุนของภาคเอกชนและการบริโภคของประชาชน รวมทั้งการทดแทนการส่งออกด้วยการลงทุนผลิตในต่างประเทศและการขยายความร่วมมือทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศอีกด้วย ซึ่งแม้ว่าแนวทางดังกล่าวจะเสนอการเปลี่ยนแปลงแนวทางและเป้าหมายทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นจากรูปแบบเดิมที่เคยเป็นมา แต่เมื่อญี่ปุ่นต้องเผชิญกับการกีดกันทางการค้าและการแข่งขันจากประเทศอุตสาหกรรมใหม่ที่จะมีผลต่อการส่งออกของญี่ปุ่นในอนาคตจึงได้ทำให้แนวทางตามแผนการนี้ได้รับการพิจารณาอย่างจริงจัง³

นอกจากนี้ การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศดังกล่าวข้างต้นได้ส่งผลกระทบต่อโครงสร้างเศรษฐกิจของญี่ปุ่นในหลายทาง อันก่อให้เกิดผลต่อเนื่องถึงบทบาทการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศของญี่ปุ่นที่ปรับเปลี่ยนจุดเน้นมาสู่เรื่องการลงทุนในต่างประเทศมากขึ้นอย่างชัดเจน ซึ่งสามารถพิจารณาได้ดังนี้

² Yuhei Ogawa, Industrialization and Changes of Thai Society : the Effect of Japanese Corporation on Thailand (Fukuoka; Japan : Asian-Pacific Center, 1996), p.5.

³ Dilip K. Das, The Yen Appreciation and the International Economy (London : Macmillan Press, 1993), pp.5-14.

1) ผลกระทบต่อการลงทุนทางตรงในต่างประเทศ

จากการที่เงินเยนมีค่าสูงขึ้นไปส่งผลกระทบต่อราคาโดยเปรียบเทียบของสินค้าส่งออกของญี่ปุ่น อันมีผลทำให้ความสามารถในการแข่งขันและปริมาณการส่งออกลดลง ประกอบกับตั้งแต่ทศวรรษที่ 1970 เป็นต้นมา ญี่ปุ่นมีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบในภาคที่เน้นการใช้ทุนและเทคโนโลยี เช่น อุปกรณ์ไฟฟ้าและอิเล็กทรอนิกส์ และอุปกรณ์การขนส่ง สืบเนื่องมาจากการเผชิญปัญหาในอุตสาหกรรมหนักที่เน้นการใช้ทุน ดังนั้น รัฐบาลและภาคเอกชนจึงหันมาเน้นการใช้ทรัพยากรมนุษย์ โดยเพิ่มการลงทุนด้านวิจัยและพัฒนา ทำให้ระดับเทคโนโลยีของญี่ปุ่นเพิ่มสูงขึ้น ซึ่งเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงในช่วงกลางทศวรรษที่ 1980 อันส่งผลกระทบต่อความสามารถในการแข่งขันระดับเดิมของญี่ปุ่น ภาคเอกชนจึงพร้อมในการปรับตัวขึ้นสู่ฐานะการผลิตที่อยู่ในระดับสูงขึ้น ซึ่งจากภาวะดังกล่าวนี้ทำให้บริษัทญี่ปุ่นได้ปรับตัวตอบสนองสถานการณ์ดังกล่าวด้วยการใช้ยุทธศาสตร์การผลิตระดับโลก (globalization strategy) โดยการแบ่งกระบวนการผลิตในอุตสาหกรรมที่สูญเสียความได้เปรียบออกเป็นกระบวนการย่อย และจัดสรรไปยังแหล่งผลิตประเทศต่างๆตามความได้เปรียบทางด้านต้นทุน ซึ่งภายใต้กระบวนการลงทุนในภาคอุตสาหกรรมที่มีความซับซ้อนมากขึ้นนี้ บริษัทญี่ปุ่นต่างพยายามแสวงหาความได้เปรียบจากการแบ่งงานกันทำระหว่างประเทศตามความถนัด ซึ่งในอีกด้านหนึ่งยุทธศาสตร์ดังกล่าวนี้ยังได้ผลสะท้อนจากค่าเงินเยนที่แข็งตัวอันมีผลให้การขยายการลงทุนในต่างประเทศของญี่ปุ่นมีความได้เปรียบเหนือคู่แข่งอื่นๆ อีกประการหนึ่งด้วย

2) ผลกระทบต่อการค้าระหว่างประเทศ

จากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการผลิตและความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบได้ส่งผลกระทบถึงการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการค้าระหว่างประเทศของญี่ปุ่น โดยมีการส่งออกสินค้าที่ผลิตด้วยการใช้ทุนเข้มข้น เช่น เครื่องมือเครื่องจักรเพิ่มมากขึ้น ทั้งนี้มีสาเหตุเพราะญี่ปุ่นเน้นการผลิตเพื่อส่งออก แต่เกิดจากความต้องการนำเข้าสินค้าทุนจากประเทศต่างๆที่เพิ่มขึ้น ทำให้การส่งออกของญี่ปุ่นในภาคอุตสาหกรรมนี้ถูกกระทบจากการเพิ่มขึ้นของราคาไม่มากนัก รวมทั้งยังมีการส่งออกชิ้นส่วนสำคัญที่มีมูลค่าเพิ่มสูงไปยังบริษัทสาขาของญี่ปุ่นในต่างประเทศเพิ่มมากขึ้นอีกด้วย เช่น สารกึ่งตัวนำ (semiconductors) หน่วยประมวลผลกลาง (CPUs) และเครื่องยนตร์รถ นอกจากนี้ ในส่วนของการนำเข้าได้มีการเปลี่ยนแปลงเช่นกัน โดยญี่ปุ่นมีมูลค่าการนำเข้าเพิ่มมากขึ้นอย่างช้าๆ เนื่องจากน้ำมันซึ่งเป็นสินค้าที่ญี่ปุ่นนำเข้าในสัดส่วนสูงมีราคาตกลงในช่วงปี ค.ศ. 1988 รวมทั้งมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการนำเข้าจากการนำเข้าวัตถุดิบและเชื้อเพลิงไปสู่การนำเข้าสินค้าอุตสาหกรรมมากขึ้น โดยสัดส่วนของสินค้าอุตสาหกรรมที่นำเข้าเพิ่มขึ้นจากประมาณร้อยละ 30 ในช่วงก่อนปี ค.ศ. 1985 มาเป็นร้อยละ 50 ในปี ค.ศ. 1988 ทั้งนี้สามารถพิจารณาได้ว่า การนำเข้าสินค้าอุตสาหกรรมมีราคาถูกลงมากเมื่อค่าเงินเยนแข็งตัว โดยเฉพาะมีการนำเข้าสินค้าอุตสาหกรรมจากเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เพิ่มขึ้นจากร้อยละ 25.3 ในปี 1985 มา

เป็นร้อยละ 48 ในปี 1988⁴ นอกจากนี้ รูปแบบดังกล่าวยังสะท้อนให้เห็นถึงการนำเข้าสินค้าอุตสาหกรรมจากบริษัทสาขาของญี่ปุ่นในต่างประเทศ โดยมีการลงทุนทางตรงเป็นกลไกสำคัญที่ก่อให้เกิดการขยายตัวของการค้าภายในอุตสาหกรรม (intra-industry trade) ระหว่างบริษัทในประเทศแม่กับบริษัทที่ประกอบกิจการร่วมกันในต่างประเทศได้อย่างชัดเจน

3) ผลกระทบต่อรูปแบบการให้ความช่วยเหลือต่างประเทศ

โดยทั่วไปแล้ว การให้ความช่วยเหลือของญี่ปุ่นต่อประเทศต่างๆ มีเป้าหมายแตกต่างกันไปตามสภาพการณ์ เช่นเดียวกับความช่วยเหลือที่ญี่ปุ่นให้กับอาเซียน กล่าวคือ การให้ความช่วยเหลือของญี่ปุ่นต่ออาเซียนในช่วงแรกอยู่ในรูปแบบของการชดเชยค่าปฏิกรรมสงคราม ซึ่งมีเป้าหมายเพื่อเปิดทางกลับเข้าสู่ภูมิภาคดังกล่าวทั้งในด้านของการปรับความสัมพันธ์และในด้านของการเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจ ซึ่งในบางส่วนหนึ่งมีผลเอื้ออำนวยต่อการส่งออกสินค้าของญี่ปุ่นมายังอาเซียน แต่เมื่อญี่ปุ่นประสบกับวิกฤตการณ์น้ำมันในทศวรรษที่ 1970 ทำให้ญี่ปุ่นซึ่งมีความอ่อนไหวในด้านทรัพยากรโดยเฉพาะพลังงานได้เน้นการให้ความช่วยเหลือแก่ประเทศที่มีทรัพยากรและตั้งอยู่ในเส้นทางขนส่งพลังงานจำนวนมาก ซึ่งอาเซียนเป็นกลุ่มประเทศผู้ได้รับความช่วยเหลือจากญี่ปุ่นรายสำคัญ ดังจะเห็นได้จากการให้เงินสนับสนุนการพัฒนาโครงการความร่วมมือด้านอุตสาหกรรมแก่ประเทศอาเซียนในสมัยรัฐบาลฟูกุตะ อย่างไรก็ตาม เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นอีกครั้งที่ส่งผลกระทบต่อปรับตัวของทุกภาคในระบบเศรษฐกิจญี่ปุ่นในช่วงครึ่งหลังของทศวรรษที่ 1980 ที่ภาครัฐกิจเน้นการลงทุนเพื่อผลิตในแหล่งตลาดทดแทนการส่งออกจากญี่ปุ่น โดยเฉพาะการลงทุนในกลุ่มประเทศกำลังพัฒนาที่มีศักยภาพความได้เปรียบในการผลิตเพื่อส่งออกไปยังประเทศที่สามนั้น การให้ความช่วยเหลือของภาครัฐถือเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยส่งเสริมการดำเนินงานของภาครัฐกิจเอกชน ดังจะเห็นได้จากการประกาศแผนการพัฒนาอุตสาหกรรมเอเชียครั้งใหม่ (New Asia Industrial Development Plan) ของนาย Hajime Tamura รัฐมนตรีกระทรวง MITI ในปี ค.ศ. 1987 ซึ่งเน้นการให้ความช่วยเหลือเพื่อพัฒนาอุตสาหกรรมการส่งออกของอาเซียนอันสอดคล้องกับความต้องการของทั้งภาคเอกชนญี่ปุ่นและยุทธศาสตร์การส่งออกของอาเซียน⁵

3.3 ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างญี่ปุ่นกับอาเซียนหลังข้อตกลงพลาซ่า : บทบาทของการลงทุนทางตรงจากญี่ปุ่น

โดยภาพรวมแล้ว การปรับตัวของบริษัทญี่ปุ่นต่อสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศในช่วงครึ่งหลังของทศวรรษที่ 1980 ที่เห็นได้อย่างชัดเจน คือ การใช้การลงทุนทางตรงจากต่าง

⁴ Isaya Shimizu, "Foreign Trade : Concern grows as trade surplus resumes upward path," in *Japan Economic Almanac 1989* (Tokyo : Japan Economic Journal, 1989), pp.19-21.

⁵ Lee Poh Ping, "ASEAN and the Japanese Roles in Southeast Asia," In Alison Broinowski (ed.), *ASEAN into the 1990s* (Hampshire : Macmillan Press, 1990), pp.168-170.

ประเทศเป็นกลไกสำคัญ ซึ่งตั้งแต่ปี ค.ศ.1985-1989 นั้นเพิ่มขึ้นถึง 6 เท่าเมื่อพิจารณาจากมูลค่าของเงินดอลลาร์สหรัฐ⁶ ซึ่งสามารถพิจารณาในประเด็นต่างๆได้ ดังนี้

1) ทิศทางการลงทุนในต่างประเทศของญี่ปุ่น

ในขณะที่กระแสการไหลออกของทุนญี่ปุ่นเพิ่มขึ้นอย่างมากในช่วงครึ่งหลังของทศวรรษที่ 1980 การลงทุนในกลุ่มประเทศอุตสาหกรรมในสองภูมิภาคหลัก คือ อเมริกาเหนือและยุโรป ยังคงมีส่วนสูงกว่าการลงทุนเอเชีย ซึ่งทิศทางการลงทุนนี้ส่วนหนึ่งแสดงให้เห็นถึงยุทธศาสตร์ที่บริษัทญี่ปุ่นนำการลงทุนในต่างประเทศมาใช้เพื่อก้าวเข้าไปยังแหล่งตลาดที่สำคัญในฐานะผู้ผลิตภายในภูมิภาค โดยมีแรงผลักดันหลักคือเพื่อหลีกเลี่ยงความขัดแย้งทางการค้าที่มีอยู่และที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต รวมถึงการคาดการณ์ถึงการเข้าสู่ตลาดของกลุ่มประเทศในประชาคมยุโรปเมื่อมีการรวมรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจในระดับตลาดรวม (Single Market) ทั้งนี้โดยมีเป้าหมายที่ตลาดภายในประเทศหรือกลุ่มประเทศเจ้าบ้านเป็นหลัก ในขณะที่การลงทุนของญี่ปุ่นในเอเชียมีแรงผลักดันที่สำคัญ คือ การเปลี่ยนแปลงค่าเงินเยนและปัญหาการขาดแคลนแรงงานภายในประเทศ ซึ่งการลงทุนดังกล่าวมุ่งเน้นในอุตสาหกรรมส่งออก ทั้งเพื่อส่งออกกลับไปยังญี่ปุ่นเองและส่งไปยังตลาดในประเทศที่สามอีกด้วย อย่างไรก็ตาม การลงทุนในต่างประเทศของญี่ปุ่นหลังข้อตกลงพลาซ่าได้มีการเปลี่ยนแปลงในทิศทางที่สำคัญ คือ สัดส่วนการลงทุนของญี่ปุ่นในอเมริกาเหนือเริ่มลดลง ในขณะที่การลงทุนในเอเชียมีสัดส่วนสูงขึ้นโดยเปรียบเทียบ โดยเฉพาะในกลุ่มประเทศอาเซียน (ภาพที่ 3 – 1)

ในส่วนนี้สามารถพิจารณาได้ว่า บริษัทญี่ปุ่นกำลังเข้าไปดำเนินงานในสามภูมิภาคหลัก คือ อเมริกาเหนือ ยุโรป และเอเชีย ด้วยเป้าหมายทางยุทธศาสตร์ คือ⁷

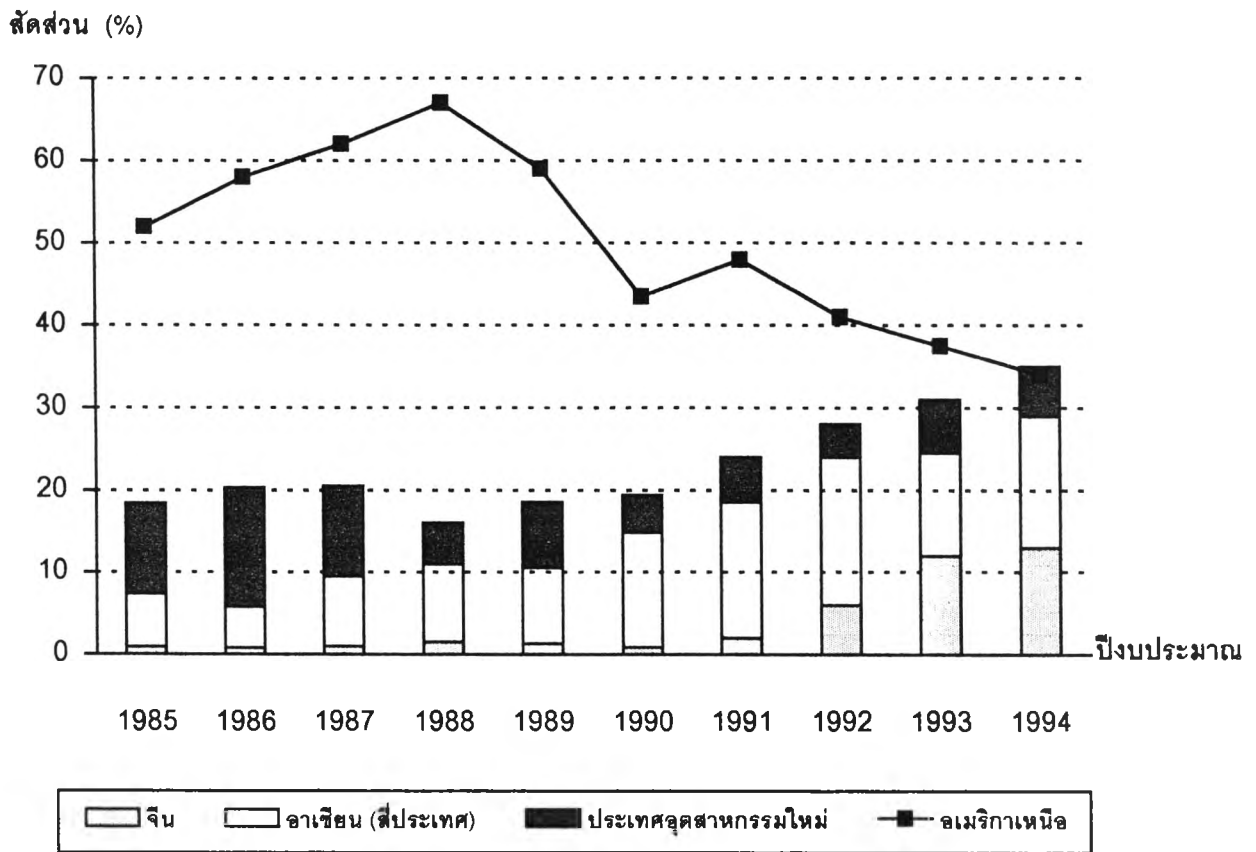
- 1) เพื่อสร้างความแน่นอนในการเข้าสู่ภูมิภาคที่เป็นแหล่งตลาดใหญ่ของโลก คือ อเมริกาเหนือและยุโรป รวมถึงภูมิภาคที่มีพลวัตของการเติบโตเช่นเอเชีย
- 2) เพื่อป้องกันภัยคุกคามจากการกีดกันทางการค้าต่อสินค้าส่งออกของญี่ปุ่นที่กำลังเป็นปัญหาสำคัญของภาคธุรกิจ
- 3) เพื่อสร้างความได้เปรียบของญี่ปุ่นในภูมิภาคทั้งสาม อันนำไปสู่การเพิ่มการค้าระหว่างฐานการผลิตในต่างประเทศกับตลาดอื่นๆ รวมทั้งการค้ากับญี่ปุ่นเอง เพื่อลดการเกินดุลการค้ากับประเทศคู่ค้าที่สำคัญ

โดยภาพรวมแล้ว บทบาทการลงทุนในต่างประเทศของญี่ปุ่นที่ให้ความสำคัญกับเขตเอเชียเพิ่มมากขึ้นในครั้งนี้ถือได้ว่ามีจุดเน้นสำคัญที่ภูมิภาคอาเซียนดังจะได้พิจารณาในสวนต่อไป

⁶ Organisation for Economic Co-operation and Development, OECD Economic Survey 1989/90 : Japan (Paris : OECD,1990), p.51.

⁷ United Nations, World Investment Report 1991 : The Triad in Foreign Direct Investment (New York : United Nations,1991), p.42.

ภาพที่ 3 - 1 การเปลี่ยนแปลงสัดส่วนการลงทุนทางตรงของญี่ปุ่นจากอเมริกาเหนือมายังเอเชีย

ที่มา : Ministry of Finance, Japan. อ้างจาก Chi-Hung Kwan, "A New Wave of Foreign Direct Investment in Asia," in *Emerging Growth Pole : The Asian-Pacific Growth*, ed. Dilip K. Das (Singapore : Prentice Hall, 1992), p.165.

2) การเปลี่ยนแปลงนโยบายของประเทศอาเซียนที่เอื้อต่อการลงทุนจากต่างประเทศ

นอกเหนือจากการพิจารณาสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศและการปรับตัวของญี่ปุ่นแล้ว ในส่วนของการเข้ามาลงทุนของญี่ปุ่นในอาเซียนนั้นยังจำเป็นต้องพิจารณาในด้านการปรับยุทธศาสตร์ของภูมิภาคดังกล่าวประกอบกัน กล่าวคือ ในช่วงต้นทศวรรษที่ 1980 อัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศอุตสาหกรรมตะวันตกลดลงจากการเผชิญกับวิกฤตการณ์น้ำมันครั้งที่สอง รวมทั้งประสบปัญหาการขาดดุลการค้าอย่างต่อเนื่อง ประกอบกับเกิดปัญหาการว่างงานในประเทศรุนแรงขึ้น อันส่งผลให้มีการปรับนโยบายทางการเงินและการคลังเพื่อแก้ไขปัญหาเงินเฟ้อและดุลการค้า รวมถึงมีการนำระบบอัตราแลกเปลี่ยนลอยตัวมาใช้แทนอัตราแลกเปลี่ยนคงที่ ซึ่งส่งผลให้การค้าระหว่างประเทศลดลง และในเวลาเดียวกัน สินค้าปฐมภูมิที่มีปริมาณการเสนอขายมากเกินไปเกินความต้องการของตลาดได้ทำให้ราคาสินค้าขั้นปฐมภูมิในตลาดโลกตกต่ำลง ซึ่งส่งผลกระทบต่อประเทศอาเซียนที่มีสินค้าปฐมภูมิเป็นสินค้าหลักของการส่งออกอย่างมาก ทำให้อัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจลดลงอย่างรวดเร็ว นอกจากนี้

ประเทศอาเซียนยังประสบภาวะขาดดุลการค้าเพิ่มสูงขึ้น ดังนั้น รายได้ของรัฐบาลที่ได้จากการนำเข้าและส่งออกจึงลดลงตามไปด้วย⁵

นอกจากนี้ ประเทศอาเซียนได้มีการกู้ยืมเงินจากต่างประเทศเพื่อจัดการกับการขาดดุลการค้าและการขาดดุลงบประมาณในช่วงทศวรรษที่ 1970 ซึ่งอัตราดอกเบี้ยต่ำ และในขณะเดียวกัน ภาคเอกชนของอาเซียนได้มีการกู้ยืมจากต่างประเทศทั้งเพื่อเพิ่มทุนและเพื่อชดเชยการขาดทุนเช่นเดียวกัน ภาวะดังกล่าวได้ส่งผลให้ประเทศอาเซียนมีหนี้ต่างประเทศสูงมากและได้รับผลกระทบอย่างรุนแรงจากการขึ้นค่าเงินเยนในปี ค.ศ. 1985 เพราะทำให้หนี้ในส่วนที่เป็นเงินเยนเพิ่มขึ้นหลายเท่า ซึ่งผลจากความตกต่ำของราคาสินค้าขึ้นปฐุมและรายได้ที่ลดลงของรัฐบาล ประกอบกับภาระหนี้สินของทั้งภาครัฐและเอกชนที่เพิ่มขึ้นได้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในด้านเงินทุนของภาครัฐ จากการที่เคยใช้นโยบายพึ่งพาทุนจากภาครัฐเพื่อการพัฒนาซึ่งเริ่มไม่เพียงพอแล้ว ได้ทำให้ประเทศอาเซียนต้องหาแหล่งทุนใหม่ และภายใต้ภาวะดังกล่าวนี้ทำให้ทัศนะของรัฐบาลที่มีต่อทุนต่างชาติเปลี่ยนแปลงไป

ในทศวรรษที่ 1980 ประเทศอาเซียนมีการเปลี่ยนแปลงนโยบายที่มีต่อการลงทุนทางตรงจากต่างประเทศ โดยมีการแปรรูปรัฐวิสาหกิจ (privatization) และการลดกฎเกณฑ์ต่างๆ (deregulation) เพื่อเชื้อต่อทุนต่างชาติและทุนของเอกชนในประเทศ ทั้งในด้านของการเปลี่ยนแปลงข้อจำกัดในสัดส่วนการถือหุ้นของบริษัทต่างชาติในการร่วมทุน การปรับปรุงโครงสร้างทางการเงินที่เชื้อต่อการดำเนินงานในธุรกิจส่งออก และการให้สิทธิพิเศษทางด้านภาษี เป็นต้น ในการที่รัฐบาลประเทศอาเซียนส่งเสริมการไหลเข้ามาของการลงทุนจากต่างชาตินั้นมีสาเหตุมาจากการที่ทุนท้องถิ่นยังขาดเทคโนโลยีที่จำเป็นในการแข่งขันกับต่างประเทศและขาดช่องทางในการเข้าสู่ตลาดต่างประเทศ ในขณะที่ทุนต่างชาติมีความพร้อมในเรื่องดังกล่าวอยู่แล้ว ซึ่งการดำเนินนโยบายที่เปิดรับต่อการลงทุนจากต่างประเทศในช่วงเวลาดังกล่าวนี้ถือได้ว่าเป็นการปรับทิศทางที่สอดคล้องกับความต้องการของบริษัทญี่ปุ่นที่กำลังมีการปรับยุทธศาสตร์เช่นกัน

3) การลงทุนของญี่ปุ่นในอาเซียนหลังข้อตกลงพลาซ่า

จากการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจดังกล่าวข้างต้น ได้เป็นแรงกระตุ้นสำคัญที่ทำให้เกิดกระแสการลงทุนทางตรงจากญี่ปุ่นจำนวนมากมายังอาเซียน โดยเฉพาะตั้งแต่ปี ค.ศ. 1988 เป็นต้นมา การลงทุนในภาคการผลิตในกลุ่มประเทศอาเซียนมีมูลค่าถึง 1,360 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ซึ่งมากกว่าการลงทุนของญี่ปุ่นในกลุ่มประเทศอุตสาหกรรมใหม่ที่มีมูลค่า 776 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ รวมทั้งยังเป็นจุดเปลี่ยนหนึ่งที่สำคัญซึ่งชี้ให้เห็นถึงการปรับเลื่อนตำแหน่งของกลุ่มประเทศอุตสาหกรรมใหม่ภายในระบบการแบ่งงานกันทำระหว่างประเทศ กล่าวคือ กลุ่มประเทศอุตสาหกรรมใหม่ได้มีบทบาทมาก

⁵ Pasuk Pongpaichit, *The New Wave of Japanese Investment in ASEAN*, pp.82-95.

ขึ้นในการเข้ามาลงทุนในภูมิภาคอาเซียนเพื่อแก้ปัญหาค่าเงินและการสูญเสียความสามารถในฐานะฐานการผลิตเพื่อส่งออกเช่นเดียวกับญี่ปุ่น⁹ นอกเหนือจากการเปลี่ยนแปลงในด้านปริมาณการลงทุนที่เพิ่มสูงขึ้นอย่างมากแล้ว ในด้านของลักษณะของโครงการที่เกิดขึ้นได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมเช่นกัน ทั้งในด้านของลักษณะการลงทุน ปัจจัยที่ดึงดูดการลงทุน เป้าหมายของในการเข้ามาลงทุนยังอาเซียนของญี่ปุ่น รวมถึงบทบาทของธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อมของญี่ปุ่นที่เป็นตัวแสดงสำคัญในกระบวนการนี้ ซึ่งสามารถพิจารณาได้ ดังนี้

ก) ลักษณะการลงทุน

การลงทุนของญี่ปุ่นในภูมิภาคอาเซียนมีขนาดและลักษณะแตกต่างกันในแต่ละประเทศตามความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบ ทรัพยากร และขนาดตลาดของแต่ละประเทศ (ตารางที่ 3-2) กล่าวคือ จีนไต้หวันเซียเป็นประเทศที่ได้รับการลงทุนจากญี่ปุ่นมากที่สุดเนื่องจากเป็นตลาดที่มีขนาดใหญ่ และเป็นแหล่งทรัพยากรพลังงานที่ยังคงมีความสำคัญ ในส่วนของมาเลเซียนั้นเป็นแหล่งที่มีความสำคัญเชิงยุทธศาสตร์ในบางอุตสาหกรรม โดยเฉพาะอุปกรณ์ไฟฟ้าและอิเล็กทรอนิกส์ที่มีความสามารถในการแข่งขันยังตลาดโลกสูง ในขณะที่การลงทุนในไทยส่วนใหญ่เน้นที่ตลาดภายในประเทศ เนื่องการเติบโตอย่างรวดเร็วของเศรษฐกิจไทยในช่วงเวลาดังกล่าวได้ทำให้ไทยเป็นตลาดที่น่าดึงดูด รวมทั้งสถานภาพทางด้านการงานยังคงมีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบ ยิ่งกว่านั้นยังมีการส่งออกสินค้าอุตสาหกรรม เช่น เครื่อง

ตารางที่ 3-2 การกระจายการลงทุนทางตรงของญี่ปุ่นภายในภูมิภาคอาเซียน

	1989	1990	1991	1992	การลงทุนสะสม	%
จีนไต้หวันเซีย	631	1,105	1,193	1,676	14,409	41.3
สิงคโปร์	1,902	840	613	670	7,838	22.4
ไทย	1,276	1,154	807	657	5,887	16.9
มาเลเซีย	673	725	880	704	4,815	13.8
ฟิลิปปินส์	202	258	203	160	1,943	5.6
รวม	4,684	4,082	3,697	3,867	35,001	100

ที่มา : Ministry of Finance, Japan. อ้างจาก Lee Kwang-chul, "A Comparative Analysis of South Korean and Japanese Foreign Direct Investment in ASEAN," in *ASEAN and Korea : Emerging Issues in Trade and Investment Relations* (Singapore : Institute of Southeast Asian Studies, 1995), p.37.

⁹ Etsuro Ishigami, "Japanese-ASEAN Business Linkages : An Evaluation," in *Emerging Growth Pole : The Asian-Pacific Growth*, ed. Dilip K. Das (Singapore : Prentice Hall, 1992), p.330.

ใช้ไฟฟ้าไปยังประเทศพัฒนาแล้วเพิ่มขึ้นอีกด้วย ในส่วนของฟิลิปปินส์นั้นไม่ดึงดูดการลงทุนจากญี่ปุ่นเท่ากับประเทศอาเซียนอื่นๆ แม้ว่าฟิลิปปินส์ได้เสนอโอกาสในการลงทุนอย่างมากแต่เนื่องจากการขาดเสถียรภาพทางการเมือง รวมทั้งยังล้าหลังจากประเทศอื่นๆ ในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นทางเศรษฐกิจจึงเป็นอุปสรรคต่อการลงทุน¹⁰ อย่างไรก็ตาม การลงทุนทางตรงของญี่ปุ่นในต่างประเทศเริ่มลดลงหลังจากปีค.ศ.1989 เนื่องจากได้ผ่านช่วงเวลาของการลงทุนในโครงการขนาดใหญ่ไปแล้ว ประกอบกับเกิดปัญหาทางด้านการเงินอันเป็นผลมาจากการพังทลายของสภาพเศรษฐกิจฟองสบู่ ซึ่งส่งผลกระทบต่อทุกภาคในระบบเศรษฐกิจญี่ปุ่นรวมทั้งการลงทุนในต่างประเทศด้วย

ข) แรงจูงใจที่มีผลต่อการลงทุนทางตรงของญี่ปุ่นในอาเซียน

จากการสำรวจโดยองค์การการค้าต่างประเทศของญี่ปุ่น (JETRO) ซึ่งว่าการรุกรมมายังตลาดในภูมิภาคเป็นตัวกระตุ้นหลักในการลงทุนยังอาเซียน ในขณะที่การจัดหาชิ้นส่วนและส่วนประกอบในท้องถิ่น (local procurement) เป็นเหตุจูงใจลงมาซึ่งเกี่ยวข้องกับ การเชื่อมต่อตลาดท้องถิ่นเช่นกัน สำหรับบริษัทญี่ปุ่นซึ่งหาความได้เปรียบจากแรงงานราคาถูกและการตอบรับของตลาดแรงงานที่เพียงพอเป็นแรงกระตุ้นหนึ่งที่ยังคงมีความสำคัญ เนื่องจากปัญหาการขาดแคลนแรงงานและค่าจ้างแรงงานที่เพิ่มสูงขึ้น

ตารางที่ 3-3 แรงจูงใจในการลงทุนของญี่ปุ่นในอาเซียน

แรงจูงใจ	อินโดนีเซีย	มาเลเซีย	ฟิลิปปินส์	ไทย	สิงคโปร์	รวม	
						จำนวน	%
การจัดหาทรัพยากร	14	13	2	17	6	52	6.6
การรุกรมตลาดท้องถิ่น	67	68	12	69	90	306	38.6
การจัดหาชิ้นส่วนจากท้องถิ่น	11	49	3	34	62	159	20.1
ฐานการส่งออก (ชิ้นส่วน)	7	27	0	9	10	53	6.7
ฐานการส่งออก (สินค้าสำเร็จ)	9	32	14	50	40	15	18.3
อื่นๆ	9	18	4	22	25	78	9.8.
จำนวนผู้ตอบแบบสอบถาม	117	207	35	201	233	793	100.0

ที่มา : Japan External Trade Organization (JETRO), Survey on Japanese Firms in ASEAN (in Japanese) (Tokyo,1991) อ้างจาก Lee Kwang-chul, "A Comparative Analysis of South Korean and Japanese Foreign Direct Investment in ASEAN," in ASEAN and Korea : Emerging Issues in Trade and Investment Relations (Singapore : Institute of Southeast Asian Studies,1995),p.41.

¹⁰ Lee Kwang-chul, "A Comparative Analysis of South Korean and Japanese Foreign Direct Investment in ASEAN," in ASEAN and Korea : Emerging Issues in Trade and Investment Relations (Singapore : Institute of Southeast Asian Studies,1995),p.38.

ในญี่ปุ่นทำให้เป็นเหตุผลที่ทำให้บริษัทญี่ปุ่นเข้ามาลงทุนในอาเซียน ซึ่งชี้ให้เห็นว่าเศรษฐกิจญี่ปุ่นเป็นตัวกระตุ้นหนึ่งสำหรับการลงทุนในอาเซียนเช่นกัน

ค) เป้าหมายด้านตลาด

จากการสำรวจของ MITI พบว่า เป้าหมายของบริษัทญี่ปุ่นที่เข้ามาลงทุนในอาเซียนมีความแตกต่างกันตามประเภทอุตสาหกรรม (ตารางที่ 3-4) กล่าวคือ การลงทุนในภาคการผลิต เช่น สิ่งทอ เครื่องจักร อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ และอุปกรณ์การขนส่ง มีเป้าหมายเพื่อสนองตอบต่อตลาดภายในประเทศเจ้าบ้านเป็นหลัก ในขณะที่การลงทุนในด้านวัตถุดิบ เช่น น้ำมัน ถ่านหิน และไม้ มีเป้าหมายเพื่อส่งออกกลับไปญี่ปุ่น นอกจากนี้ การส่งออกไปยังตลาดในประเทศที่สามในหลายอุตสาหกรรมมีสัดส่วนค่อนข้างสูง โดยเฉพาะอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการลงทุนเพื่อใช้อาเซียนเป็นฐานการผลิตเพื่อส่งออกในอุตสาหกรรมที่มีความได้เปรียบของภูมิภาค

ตารางที่ 3-4 เป้าหมายด้านตลาดของการลงทุนจากญี่ปุ่นในอาเซียน (สัดส่วนร้อยละ)

	ตลาดอาเซียน	ส่งออกกลับญี่ปุ่น	ส่งออกไปประเทศที่สาม
ผลิตภัณฑ์อาหาร	20.1	47.8	32.1
เสื้อผ้าและเครื่องแต่งกาย	62.8	7.0	30.2
ไม้	0.0	100.0	0.0
เคมีภัณฑ์	84.3	6.0	9.7
โลหะ	87.0	10.2	2.8
อโลหะ	61.7	27.6	10.7
เครื่องจักรกล	96.1	0.8	3.1
อุปกรณ์ไฟฟ้า	26.6	20.5	52.9
อุปกรณ์การขนส่ง	89.8	1.5	8.7
เครื่องมือต่างๆ	4.1	38.9	56.9
น้ำมันและถ่านหิน	0.0	100.0	0.0
อื่นๆ	75.1	12.4	12.4
ภาคการผลิตรวม	62.2	12.0	25.8

ที่มา : Ministry of International Trade and Industry, Japan, Survey on Overseas Business Activities of Japanese Firms(Tokyo : MITI,1992) อ้างจาก Lee Kwang-chul, "A Comparative Analysis of South Korean and Japanese Foreign Direct Investment in ASEAN," in ASEAN and Korea : Emerging Issues in Trade and Investment Relations.p.42.

ง) ยุทธศาสตร์การจัดการชิ้นส่วนการผลิต

จากการสำรวจการดำเนินกิจกรรมของภาคธุรกิจในต่างประเทศของกระทรวงการค้าและอุตสาหกรรมระหว่างประเทศของญี่ปุ่น ในปี ค.ศ.1992 พบว่า บริษัทญี่ปุ่นที่เข้ามาลงทุนในอาเซียนมีการจัดการชิ้นส่วนการผลิตจากในแหล่งผลิตเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะในภาคการผลิตที่ต้องอาศัยชิ้นส่วนและส่วนประกอบจำนวนมาก รวมทั้งมีการส่งออกไปยังประเทศที่สามเพิ่มมากขึ้นเช่นในอุตสาหกรรมรถยนต์ เป็นต้น (ตารางที่ 3-5) การที่บริษัทญี่ปุ่นมีการจัดการชิ้นส่วนและส่วนประกอบจากในอาเซียนในอัตราสูงนี้ ในส่วนหนึ่งมาจากการที่ผู้ผลิตชิ้นส่วนของญี่ปุ่นจำนวนมากย้ายมายังตลาดในภูมิภาค รวมทั้งภาคเอกชนในอาเซียนได้มีการพัฒนาการผลิตเพื่อจัดการชิ้นส่วนและสินค้าชั้นกลางต่างๆ ให้กับผู้ผลิตรายใหญ่ ทั้งด้วยการเชื่อมโยงกับบริษัทญี่ปุ่นและด้วยการพัฒนาของตนเอง ซึ่งยุทธศาสตร์การจัดการชิ้นส่วนในภูมิภาคของญี่ปุ่นนี้สอดคล้องกับนโยบายของประเทศอาเซียนที่ต้องการส่งเสริมให้มีการใช้ชิ้นส่วนภายในประเทศในระดับที่สูงขึ้นอีกด้วย

ตารางที่ 3-5 แหล่งการจัดการของการลงทุนทางตรงของญี่ปุ่นในอาเซียน (สัดส่วนร้อยละ)

	จากอาเซียน	จากญี่ปุ่น	จากประเทศที่สาม
ผลิตภัณฑ์อาหาร	97.5	1.7	0.7
เสื้อผ้าและเครื่องแต่งกาย	87.5	7.2	5.3
ไม้	99.5	0.4	0.0
เคมีภัณฑ์	68.6	27.8	3.6
โลหะ	72.4	24.1	3.5
อโลหะ	51.0	48.5	0.4
เครื่องจักรกล	34.0	63.1	2.4
อุปกรณ์ไฟฟ้า	29.0	64.1	6.9
อุปกรณ์การขนส่ง	46.7	48.0	5.4
เครื่องมือต่างๆ	41.1	58.4	0.5
น้ำมันและถ่านหิน	47.4	52.6	0.0
อื่นๆ	28.0	70.0	2.0
ภาคการผลิตรวม	42.8	52.6	4.6

ที่มา : Ministry of International Trade and Industry, Japan, Survey on Overseas Business Activities of Japanese Firms(Tokyo,1992) อ้างจาก Lee Kwang-chul, "A Comparative Analysis of South Korean and Japanese Foreign Direct Investment in ASEAN," in ASEAN and Korea : Emerging Issues in Trade and Investment Relations.p.43.

จ) บทบาทที่เพิ่มขึ้นของบริษัทขนาดกลางและเล็ก ของญี่ปุ่น

จากการที่บริษัทญี่ปุ่นในภาคการผลิตเข้ามาลงทุนในอาเซียนเพิ่มมากขึ้นได้ส่งผลให้ความต้องการใช้ชิ้นส่วนและส่วนประกอบภายในภูมิภาคมีเพิ่มขึ้น ในขณะที่ผู้ผลิตชิ้นส่วนในภูมิภาคยังมีความสามารถไม่เพียงพอในการตอบสนองต่อความต้องการดังกล่าวได้ทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพ ทำให้บริษัทขนาดกลางและขนาดย่อมของญี่ปุ่นเข้ามาเติมเต็มช่องว่างดังกล่าว ทั้งนี้เนื่องจากผู้ผลิตชิ้นส่วนมีความสัมพันธ์กับผู้ผลิตสินค้าขั้นสุดท้ายภายใต้ระบบการรับเหมาช่วงแบบญี่ปุ่นเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว ประกอบกับผู้ผลิตชิ้นส่วนของญี่ปุ่นเองได้รับผลกระทบจากการแข็งตัวของค่าเงินเยนที่ส่งผลกระทบต่อราคาชิ้นส่วนที่ส่งออกทำให้ต้นทุนการผลิตสินค้าขั้นสุดท้ายสูงขึ้นมาก ทำให้ผู้ผลิตขั้นสุดท้ายต้องหันไปซื้อชิ้นส่วนให้ตามออกมาลงทุนในภูมิภาคที่เป็นเป้าหมายของการย้ายฐานการผลิต ดังนั้น การลงทุนของบริษัทขนาดกลางและขนาดเล็กของญี่ปุ่นจึงเกิดขึ้นอย่างมากในช่วงเวลาดังกล่าว ซึ่งจากการสำรวจของธนาคารเพื่อการส่งออกและนำเข้าของญี่ปุ่นในปี 1993 พบว่า การลงทุนของญี่ปุ่นในอาเซียนอยู่ในรูปของการร่วมทุน (joint venture) เป็นหลัก คือมีสัดส่วนสูงถึงร้อยละ 58.5¹¹ ทั้งนี้เนื่องมาจากการลงทุนในลักษณะดังกล่าวเป็นรูปแบบที่เอื้อต่อการเข้าสู่ตลาดโดยง่าย ทั้งนี้เพราะผู้ลงทุนสามารถใช้ฐานการผลิตและเครือข่ายการจำหน่ายที่หุ้นส่วนในประเทศเจ้าบ้านมีอยู่ได้ และสามารถจัดสรรทรัพยากรทางธุรกิจอื่นๆ เช่น เทคโนโลยี และบุคลากรผู้เชี่ยวชาญที่ญี่ปุ่นมีความเหนือกว่าได้อย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งยังเป็นการลดจำนวนเงินลงทุนและลดความเสี่ยงจากการลงทุนได้ในระดับหนึ่ง นอกจากนี้ การร่วมทุนของบริษัทญี่ปุ่นยังอาจทำให้มีโอกาสได้รับประโยชน์จากความเชื่อมโยงที่หุ้นส่วนในประเทศเจ้าบ้านมีต่อภาครัฐบาลของตนในอีกทางหนึ่งด้วย¹²

จากการพิจารณาการลงทุนของญี่ปุ่นในอาเซียนภายหลังข้อตกลงพลาซาสามารถพิจารณาได้ว่า ญี่ปุ่นกำลังดำเนินยุทธศาสตร์การสร้างเครือข่ายการผลิต ที่มีการจัดหาชิ้นส่วนและส่วนประกอบในกลุ่มประเทศอาเซียนโดยอาศัยการลงทุนทางตรงในต่างประเทศเป็นกลไกสำคัญในการร่วมมือกันกับบริษัทที่ดำเนินกิจการร่วมกันและโดยการสร้างความเชื่อมโยงทางการตลาดกับบริษัทต่างชาติ ในอีกทางหนึ่ง บริษัทญี่ปุ่นพยายามสร้างความมั่นใจในการจัดหาชิ้นส่วนในต่างประเทศที่มีต้นทุนต่ำโดยการใช้เครือข่ายของพวกเขาเอง ดังจะเห็นได้จากเครือข่ายที่เกิดขึ้นระหว่างประเทศอาเซียนในอุตสาหกรรมรถยนต์ซึ่งจะพิจารณาในส่วนต่อไป

บริษัทขนาดกลางและเล็ก (small and medium enterprises) ในที่นี้หมายถึง หมายถึง บริษัทที่ทำหน้าที่ผลิตและจัดหาสินค้าประเภทชิ้นส่วนอุตสาหกรรมเพื่อนำไปทำการประกอบเป็นสินค้าอื่นต่อไป

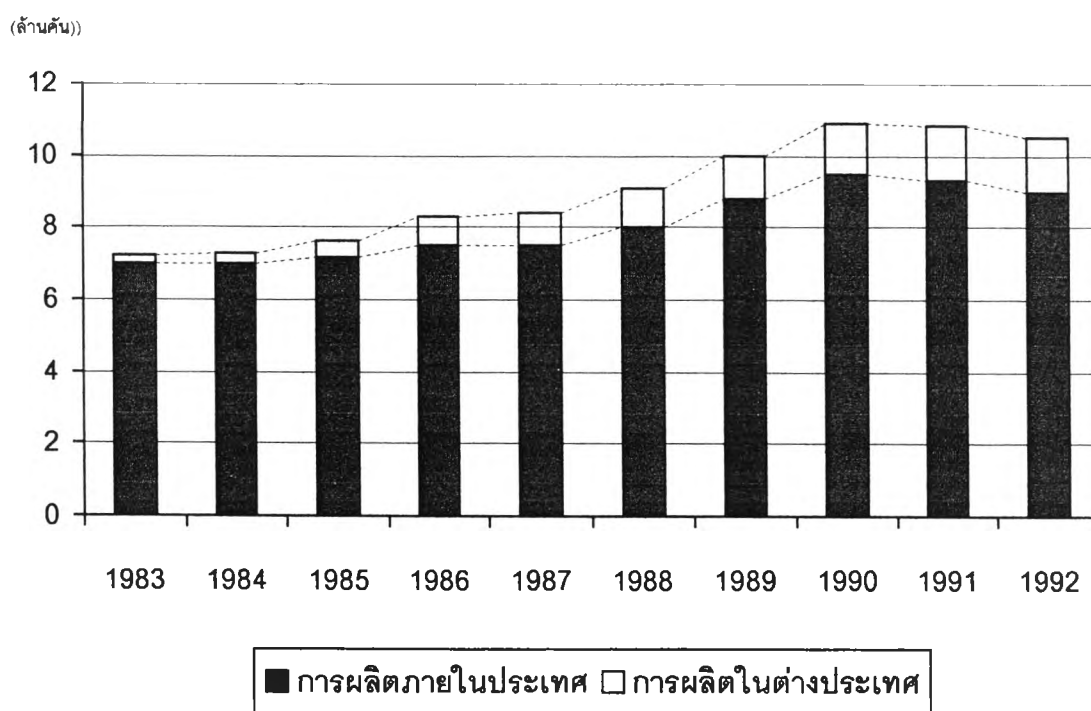
¹¹ Victor Argy and Leslie Stein, *The Japanese Economy*. p.229.

¹² Nobuo Kawabe, "Foreign Direct Investment by Japanese Manufacturing Companies in East Asia," In Hiroshi Itagaki (ed.), *The Japanese Production System : Hybrid factories in East Asia*. (Hampshire : Macmillan Business, 1997), pp.126-127.

3.4 การเปลี่ยนแปลงยุทธศาสตร์ของบริษัทรถยนต์ญี่ปุ่นในอาเซียน

จากการที่อุตสาหกรรมการส่งออกของญี่ปุ่นได้รับผลกระทบอย่างมากจากการขึ้นค่าเงินเยน และภาคธุรกิจของญี่ปุ่นพยายามแก้ปัญหาในหลายด้าน นอกเหนือจากการลดต้นทุนภายในแล้ว บริษัทญี่ปุ่นยังต้องการให้ผู้รับเหมาช่วงการผลิตลดต้นทุนขึ้นส่วนและส่วนประกอบซึ่งนำไปสู่การย้ายแหล่งผลิตของผู้ผลิตขึ้นส่วนตามบริษัทผู้ผลิตสินค้ารายใหญ่ไปยังประเทศที่มีความได้เปรียบ ซึ่งอุตสาหกรรมรถยนต์เป็นตัวอย่างของอุตสาหกรรมส่งออกที่เผชิญกับสภาวะดังกล่าว ทั้งนี้เนื่องจากผู้ผลิตรถยนต์ของญี่ปุ่นเริ่มใช้การผลิตในต่างประเทศเป็นทางเลือกเพื่อทดแทนการส่งออกที่ชะลอตัวลงหลังปี ค.ศ.1985 (ภาพที่ 3-2) นอกจากนี้ อุตสาหกรรมรถยนต์ยังเป็นภาคอุตสาหกรรมหนึ่งที่ทำให้เห็นถึงความก้าวหน้าของบริษัทญี่ปุ่นในการใช้ยุทธศาสตร์การผลิตระดับโลก ที่ก่อให้เกิดการแบ่งงานกันทำระหว่างประเทศอย่างชัดเจน ซึ่งในสวนนี้จะได้พิจารณาถึงเครือข่ายการผลิตของญี่ปุ่นในเอเชียที่เกิดขึ้นอย่างจริงจังจากการปรับตัวของผู้ผลิตรถยนต์และผู้ผลิตขึ้นส่วนของญี่ปุ่นในช่วงครึ่งหลังของทศวรรษที่ 1980 ภายหลังจากที่ได้มีการเร่งลงทุนเพื่อการผลิตในอเมริกาเหนือและยุโรปตั้งแต่ต้นทศวรรษที่ 1980 เมื่อเผชิญกับปัญหาความขัดแย้งทางการค้า

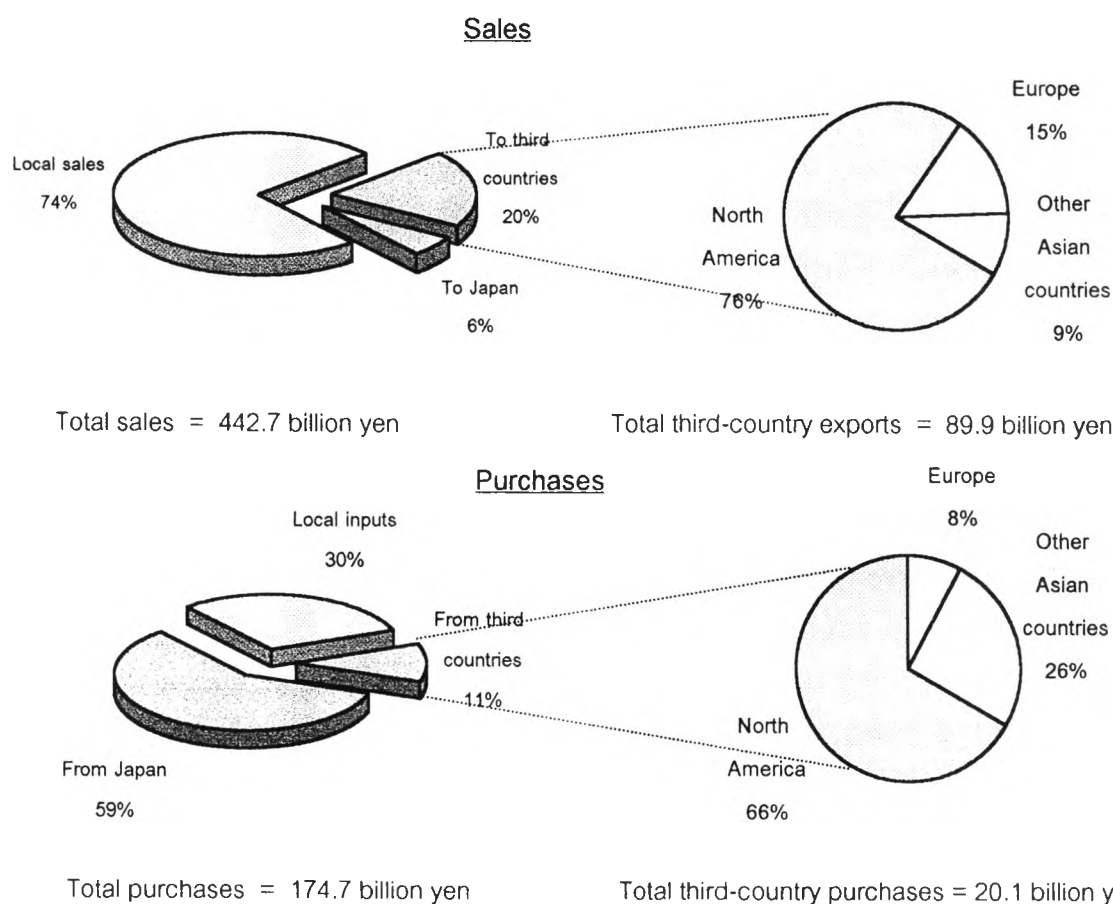
ภาพที่ 3-2 การเปลี่ยนแปลงสัดส่วนการผลิตรถยนต์ของญี่ปุ่น (ค.ศ.1983-1992)

ที่มา : Japan Automobile Manufacturers Association, Inc., *Annual Bulletin on Automobile Statistics*
 อ้างจาก Nakamura Takafusa, *Lectures on Modern Japanese Economic History 1926-1994* (Tokyo : LTCB International Library Foundation, 1994), p.294.

โดยภาพรวมของยุทธศาสตร์เครือข่ายการผลิตรถยนต์ระดับภูมิภาคของญี่ปุ่นในเอเชียนั้น เกิดขึ้นเพื่อสนองเป้าหมายหลักสองประการ ซึ่งประการแรก คือ เพื่อรุกตลาดของประเทศเจ้าบ้านและตลาดภายในภูมิภาค จากการที่สินค้าส่งออกสำเร็จรูปของญี่ปุ่นเผชิญกับปัญหาความสามารถในการแข่งขันในตลาดต่างประเทศลดลงและยังเป็นทางเลือกที่สามารถตอบสนองต่อนโยบายส่งเสริมอุตสาหกรรมของประเทศเจ้าบ้านในอีกทางหนึ่งด้วย ส่วนในประการที่สอง คือ เพื่อการส่งออกไปยังภูมิภาคอื่นที่มีเครือข่ายการผลิตของญี่ปุ่นเช่นเดียวกัน โดยเฉพาะในอเมริกาเหนือและยุโรป ทั้งนี้เพื่อส่งเสริมการดำเนินยุทธศาสตร์ระดับโลกด้วยการผลิตที่ใช้ชิ้นส่วนนำเข้าที่มีต้นทุนต่ำจากแหล่งผลิตที่มีความได้เปรียบสูงกว่าภายใต้เครือข่ายความสัมพันธ์ในบริษัทเดียวกัน ดังจะเห็นได้จากภาพที่ 3-3 ที่แสดงถึงแหล่งจัดหาและเป้าหมายการขายของบริษัทที่ประกอบกิจการร่วมกับญี่ปุ่นในเอเชียในอุตสาหกรรมรถยนต์ ซึ่งชี้ให้เห็นว่า

ภาพที่ 3-3 แหล่งจัดหาและเป้าหมายการขายของบริษัทที่ประกอบกิจการร่วมกับญี่ปุ่นในเอเชีย : อุตสาหกรรมรถยนต์, ค.ศ.1987 (พันล้านเยน)

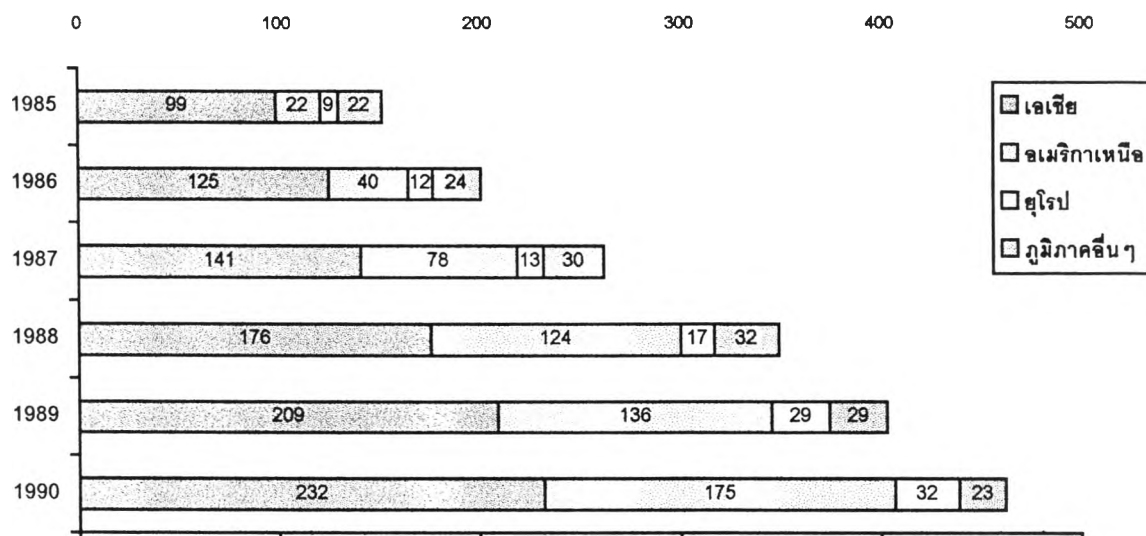
ที่มา : Ministry of International Trade and Industry (MITI), Dai-sankai Kaigai Jigyo Katsudo Kihon Dhosan Kaigai Toshi Tokei Soran (Tokyo, Keibun Shuppan, May 1989) อ้างจาก United Nations Centre on Transnational Corporations, World Investment Report 1991 : The Tnad in Foreign Direct Investment (New York : United Nations, 1991), p.50.

แหล่งตลาดของการผลิตส่วนใหญ่คือตลาดภายในประเทศเจ้าบ้าน (ร้อยละ 74) ประกอบกับการส่งออกไปยังประเทศที่สาม โดยมีอเมริกาเหนือเป็นแหล่งตลาดที่สำคัญ รวมทั้งยังมีการส่งออกกลับไปยังประเทศญี่ปุ่นอีกด้วย อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาในด้านของแหล่งจัดหาวัสดุและชิ้นส่วนการผลิตนั้นพบว่าอาศัยการนำเข้าจากญี่ปุ่นเป็นหลัก (ร้อยละ 59) แม้ว่าจะมีความพยายามส่งเสริมการใช้ชิ้นส่วนภายในประเทศแหล่งผลิตก็ตาม แต่ความสามารถทางการผลิต การพัฒนาด้านเทคโนโลยี เงินทุน และทักษะแรงงานยังคงเป็นปัญหาสำคัญที่ทำให้แหล่งผลิตในเอเชียยังไม่สามารถจัดหาชิ้นส่วนให้กับผู้ผลิตรถยนต์ญี่ปุ่นได้ทั้งหมด โดยเฉพาะในชิ้นส่วนที่มีมูลค่าเพิ่มสูงที่ต้องใช้ทุนและเทคโนโลยีในการผลิตสูง

การขยายกิจกรรมทางเศรษฐกิจของบริษัทรถยนต์ญี่ปุ่นในต่างประเทศนั้น ไม่ได้เกิดขึ้นโดยลำพังในลักษณะของการลงทุนตั้งโรงงานผลิตในภูมิภาคต่างๆของโลก เพื่อประกอบชิ้นส่วนนำเข้าจากญี่ปุ่นเหมือนในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา หากแต่ยังมีเป้าหมายเพื่อสร้างระบบการผลิตที่สามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพโดยอาศัยระบบการจัดหาชิ้นส่วนการผลิตในแหล่งผลิตเป็นหลัก อย่างไรก็ตาม เป้าหมายดังกล่าวต้องประสบกับปัญหาในด้านระบบการจัดหาชิ้นส่วนและส่วนประกอบที่ไม่มีประสิทธิภาพตามความต้องการของผู้ผลิตญี่ปุ่น ซึ่งเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นทั้งในประเทศที่พัฒนาแล้วและประเทศกำลังพัฒนา ในขณะที่การแก้ปัญหาด้วยการนำเข้าชิ้นส่วนจากญี่ปุ่นไม่สามารถทำให้การผลิตของญี่ปุ่นมีความสามารถในการแข่งขันได้อีกต่อไปเนื่องจากจะทำให้ต้นทุนการผลิตสูงและส่งผลให้ราคาสินค้าสูงตามไปด้วย ดังนั้น ผู้ผลิตรถยนต์ของญี่ปุ่นจึงผลักดันให้ผู้ผลิตชิ้นส่วนที่ดำเนินงานร่วมกันในเครือข่าย keiretsu ขยายการลงทุนในต่างประเทศเพื่อให้มาทำการจัดหาชิ้นส่วนในลักษณะเดียวกับที่ดำเนินงานในญี่ปุ่น ซึ่งในขณะนี้สอดคล้องกับการปรับตัวของผู้ผลิตชิ้นส่วนของญี่ปุ่นเองที่เผชิญกับปัญหาค่าเงินเยนที่ทำให้กำไรในการดำเนินงานลดลงอย่างมาก ทั้งจากปริมาณการขายที่ลดลงโดยเปรียบเทียบและจากการกดดันให้ลดราคาของผู้ผลิตรถยนต์ ดังนั้นการย้ายตามผู้ผลิตรถยนต์ไปดำเนินการจัดหาในต่างประเทศจึงเป็นแนวทางสำคัญที่จะแก้ไขปัญหในระยะยาว เนื่องจากผู้ผลิตรถยนต์ได้มีการดำเนินงานในต่างประเทศอย่างจริงจังตั้งแต่ต้นทศวรรษที่ 1980 และพยายามส่งเสริมการผลิตโดยอาศัยชิ้นส่วนจากแหล่งผลิตมากขึ้น โดยเฉพาะชิ้นส่วนและส่วนประกอบในขั้นที่สองและขั้นที่สาม ดังนั้น การดำเนินงานของผู้ผลิตชิ้นส่วนรถยนต์ญี่ปุ่นในต่างประเทศจึงเพิ่มขึ้นอย่างมากตั้งแต่ช่วงครึ่งหลังของทศวรรษที่ 1980 โดยเฉพาะในเอเชียและอเมริกาเหนือ (ภาพที่ 3-4) ซึ่งในส่วนนี้ได้ก่อให้เกิดเครือข่ายการผลิตแบบ cluster ตามแนวคิดในเรื่องเครือข่ายการผลิต (network of production) ของ Hatch และ Yamamura¹³ ซึ่งเป็นรูปแบบที่บริษัทแม่ซึ่งย้ายฐานการผลิตไปยังต่างประเทศได้มีการดึงกลุ่มผู้รับเหมาช่วงการผลิตชิ้นส่วนให้ย้ายฐานมาผลิตชิ้นส่วนในประเทศเดียวกัน รวมทั้งยังมีการสร้างความสัมพันธ์ใหม่กับบริษัทผลิตชิ้นส่วนที่อยู่ในประเทศนั้นอีกด้วย

¹³ Walter Hatch and Kozo Yamamura, *Asia in Japan's Embrace : Building a Regional Production Alliance*. pp.23-25.

ภาพที่ 3-4 จำนวนการดำเนินงานผลิตชิ้นส่วนรถยนต์ในต่างประเทศของญี่ปุ่น (จำนวนบริษัท)

ที่มา : Japan Auto Parts Industries Association อ้างจาก Nikko Research Center, *Analysis of Japanese Industries for Investors 1992* (Tokyo : Nikko Research Center, 1992), p.66.

จากความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นจากการดำเนินยุทธศาสตร์ของญี่ปุ่นในเอเชียสามารถพิจารณาได้ว่าก่อให้เกิดความเชื่อมโยงที่สำคัญระหว่างการค้าระหว่างประเทศกับลงทุนระหว่างประเทศ กล่าวคือ ทั้งการลงทุนในภาคการผลิตและการค้าระหว่างประเทศต่างเป็นรูปแบบของความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจที่จะนำสินค้าไปสู่ตลาดต่างประเทศ ซึ่งการลงทุนทางตรงในต่างประเทศเป็นแนวทางที่เกิดขึ้นเพื่อตอบรับต่อปัญหาทางการค้าระหว่างประเทศ โดยสร้างการผลิตในต่างประเทศเพื่อเติมเต็มช่องว่างของตลาดส่งออกที่เผชิญกับอุปสรรคทางการค้า นอกเหนือจากผลในด้านการทดแทนการส่งออกสินค้าไปยังต่างประเทศแล้ว การลงทุนทางตรงในต่างประเทศยังเกิดขึ้นเพื่อใช้ประโยชน์จากความได้เปรียบของสภาพเงื่อนไขการผลิตในประเทศเจ้าบ้าน ทั้งในแง่ของการเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตต้นทุนต่ำและโอกาสในการได้รับสิทธิพิเศษทางการค้าในตลาดต่างประเทศ ดังนั้นการลงทุนผลิตในต่างประเทศจึงมีการส่งออกกลับไปยังประเทศผู้ลงทุนเองหรือประเทศที่สามโดยอาศัยเครือข่ายการลงทุนที่มีบูรณาการในแนวตั้ง (vertical integration) ในอุตสาหกรรม อันก่อให้เกิดการค้าการแลกเปลี่ยนชิ้นส่วนและสินค้าประกอบสำเร็จระหว่างประเทศ ซึ่งมีเป้าหมายต่อเนื่องถึงการพัฒนากิจการภายในเครือข่ายของบริษัทข้ามชาติในแหล่งผลิตที่มีความได้เปรียบจนสามารถผลิตสินค้าที่มีความสามารถในการแข่งขันเพื่อส่งออกไปยังตลาดประเทศที่สามได้ ในส่วนนี้ถือได้ว่ามีความสำคัญต่อประเทศกำลังพัฒนาเช่นอาเซียนอย่างมาก เนื่องจากการลงทุนทางตรงในต่างประเทศในลักษณะดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งที่จะกระตุ้นให้เกิดผลบวกต่ออุตสาหกรรมของประเทศ นอกจากนี้ยังชี้ให้เห็นถึงการขยายขอบเขตของกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ส่งผลกระทบต่อเนื่องนอกเหนือไปจากการค้าและการลงทุนระหว่างกันอย่างใกล้ชิดของประเทศผู้ลงทุนกับประเทศเจ้าบ้าน

นอกเหนือจากความสัมพันธ์ด้านการผลิตแล้ว การดำเนินยุทธศาสตร์เศรษฐกิจของญี่ปุ่นในเอเชียยังชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของตลาดในระดับภูมิภาคอีกด้วย กล่าวคือ เป้าหมายการขยายในแหล่งผลิตที่เกิดขึ้นแสดงว่าตลาดเอเชียเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญต่อการพิจารณาการลงทุน ซึ่งในสวนนี้มีความสอดคล้องกับนโยบายของประเทศเจ้าบ้านอย่างมาก เนื่องจากการปรับสภาพเงื่อนไขที่เอื้อต่อการค้าและการลงทุนของภาคธุรกิจเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจมีความได้เปรียบ จึงเป็นสิ่งที่ประเทศผู้ลงทุนพิจารณาทั้งในระดับประเทศและระดับภูมิภาค ซึ่งเห็นได้จากการปรับนโยบายที่สัมพันธ์กับอุตสาหกรรมรถยนต์ในอาเซียนที่จะพิจารณาในส่วนต่อไป

1) ปัญหาของอุตสาหกรรมรถยนต์อาเซียน

อุตสาหกรรมรถยนต์อาเซียนมีการพัฒนามาตั้งแต่ทศวรรษที่ 1960 และจำนวนการผลิตในอุตสาหกรรมดังกล่าวเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง แต่ในภาพรวมของอุตสาหกรรมแล้วยังคงมีปัญหการแบ่งแยกทางการผลิต เนื่องจากนโยบายส่งเสริมอุตสาหกรรมของแต่ละประเทศมุ่งที่ตลาดภายในเป็นหลักจึงทำให้ตลาดภายในภูมิภาคแยกจากกัน อันส่งผลให้ผู้ผลิตรถยนต์ไม่สามารถบรรลุการประหยัดจากขนาดผลิต ซึ่งปัญหาดังกล่าวถือได้ว่าเป็นผลสืบเนื่องมาจากการใช้ยุทธศาสตร์ทดแทนการนำเข้า ที่ทั้งไทย มาเลเซีย อินโดนีเซียและฟิลิปปินส์ ได้มุ่งดำเนินการมาตั้งแต่ช่วงแรกของการพัฒนาอุตสาหกรรม ทั้งการใช้มาตรการด้านภาษี กฎเกณฑ์การบังคับใช้ชิ้นส่วนภายในประเทศ รวมทั้งมาตรการปกป้องคุ้มครองอุตสาหกรรมที่เน้นเป้าหมายเฉพาะของแต่ละประเทศเอง

นอกเหนือจากปัญหการแบ่งแยกทางการผลิตในระดับภูมิภาคแล้ว ปัญหาดังกล่าวยังเกิดขึ้นในระดับประเทศอีกด้วย กล่าวคือ ในแต่ละประเทศประกอบด้วยผู้ผลิตรถยนต์หลายราย และมีผู้ผลิตชิ้นส่วนรถยนต์เพื่อใช้ในการประกอบ (original equipment manufacturer) จำนวนมากที่มีการแข่งขันกัน รวมถึงยังมีการแบ่งแยกในประเภทรถยนต์และแบบการผลิต ซึ่งทำให้ความสามารถในการผลิตที่มีความได้เปรียบจากการประหยัดจากขนาดลดลง ดังนั้น การแบ่งแยกทางการผลิตและขนาดของตลาดที่เล็กโดยเปรียบเทียบนี้ทำให้อุตสาหกรรมรถยนต์อาเซียนยังไม่สามารถไปสู่การพัฒนาในระดับการผลิตขนาดใหญ่ (mass production) ซึ่งถือได้ว่าเป็นปัญหาสำคัญในการพัฒนาขีดความสามารถทางด้านอุตสาหกรรมในสภาพแวดล้อมของการแข่งขันระหว่างประเทศที่เข้มข้นขึ้นในปัจจุบัน ซึ่งไม่เพียงเกิดขึ้นกับอุตสาหกรรมรถยนต์เท่านั้น หากยังส่งผลกระทบต่อเนื่องถึงอุตสาหกรรมสนับสนุน (supporting industries) ในแต่ละประเทศอีกด้วย

อย่างไรก็ตาม ทั้งภาครัฐของแต่ละประเทศในอาเซียนและบริษัทอุตสาหกรรมรถยนต์ต่างชาติต่างตระหนักถึงข้อจำกัดดังกล่าวในการเข้ามาดำเนินการยังอาเซียน โดยเฉพาะบริษัทผู้ผลิตรถยนต์ของญี่ปุ่นซึ่งมีจำนวนผู้ผลิตมากมายที่แข่งขันกันให้อุตสาหกรรมและได้เข้ามาดำเนินงานในอาเซียนมาตั้งแต่

ช่วงแรกของการพัฒนาอุตสาหกรรมรถยนต์ของภูมิภาคนี้ ซึ่งจากการพิจารณาปัญหาดังกล่าวจึงได้เกิดการริเริ่มจากภาครัฐในกลุ่มอาเซียนที่จะร่วมมือกันในด้านอุตสาหกรรมในหลายรูปแบบเพื่อแก้ปัญหาความแบ่งแยกของตลาดและร่วมมือพัฒนาความสามารถทางด้านอุตสาหกรรมตามความถนัดของแต่ละประเทศ ซึ่งจะได้พิจารณาในส่วนต่อไป

2) ความร่วมมือทางเศรษฐกิจอุตสาหกรรมในอาเซียน

จากเป้าหมายของการก่อตั้งสมาคมอาเซียนในปฏิญญากรุงเทพ (ค.ศ.1967)¹⁴ ซึ่งได้ระบุถึงเป้าหมายในการเร่งรัดความเจริญทางเศรษฐกิจในภูมิภาค การร่วมมือและช่วยเหลือซึ่งกันและกันอย่างจริงจังในเรื่องที่เป็นประโยชน์ร่วมกันทางเศรษฐกิจ รวมถึงการร่วมมือกันอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อให้เกิดประโยชน์ยิ่งขึ้นในด้านการลงทุนและการขยายการค้านั้น ได้เกิดผลเป็นความร่วมมือทางเศรษฐกิจอย่างเป็นรูปธรรมภายหลังจากการประชุมสุดยอดอาเซียนครั้งที่บาห์ลี ประเทศอินโดนีเซีย ค.ศ.1976 ซึ่งผู้นำประเทศสมาชิกอาเซียนได้ลงนามในปฏิญญาสมานฉันท์แห่งอาเซียน (The Declaration of ASEAN Concord) ที่มีสาระสำคัญเกี่ยวกับการกระตุ้นและเร่งรัดความร่วมมือทางเศรษฐกิจ และความร่วมมือเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยกำหนดยุทธศาสตร์ของความร่วมมือดังกล่าวไว้ใน 4 ประเด็น ดังนี้¹⁵

ประเด็นแรก ในเรื่องความร่วมมือด้านสินค้าพื้นฐาน ซึ่งได้แก่ อาหารและพลังงาน โดยประเทศสมาชิกตกลงที่จะให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันในกรณีที่เกิดภาวะวิกฤติ โดยประเทศสมาชิกผู้ผลิตจะต้องให้สิทธิซื้อสินค้ากับประเทศสมาชิกด้วยกันเป็นอันดับแรก

ประเด็นที่สอง ในเรื่องความร่วมมือด้านอุตสาหกรรม กล่าวคือ ที่ประชุมตกลงที่จะให้มีการจัดสร้างโครงการอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ภายในภูมิภาคร่วมกัน เพื่อตอบสนองต่อความจำเป็นและความต้องการพื้นฐานในภูมิภาค และเพื่อให้เกิดความชำนาญเฉพาะอย่างและการใช้ทรัพยากรในภูมิภาคให้เกิดประโยชน์สูงสุด

ประเด็นที่สาม ในเรื่องความร่วมมือด้านการค้า ซึ่งมีเป้าหมายเพื่อให้มีการค้าเสรีระหว่างกัน โดยเฉพาะได้มีการตกลงที่จะให้ขยายการค้าภายในอาเซียนด้วยข้อตกลงว่าด้วยการให้สิทธิพิเศษทางการค้าของอาเซียน (ASEAN Preferential Trading Agreement : ASEAN PTA) นอกจากนี้ยังมีความพยายามที่จะร่วมมือกันแสวงหาตลาดการค้าภายนอกภูมิภาคให้มากขึ้นอีกด้วย

ประเด็นสุดท้าย ในเรื่องความร่วมมือกันแก้ไขปัญหาสินค้าโภคภัณฑ์ระหว่างประเทศโดยการสร้างอำนาจต่อรองในเวทีต่างประเทศร่วมกัน

¹⁴ ASEAN Secretariat, "Basic Document : The ASEAN Declaration (Bangkok Declaration)" [cited 12 December 1999] Available from : <http://www.aseansec.org> ; INTERNET.

¹⁵ พิษณุ สุวรรณชฎ, สามทศวรรษอาเซียน (กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2540), หน้า 162-163.

ความก้าวหน้าของโครงการความร่วมมือทางเศรษฐกิจของอาเซียนที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่อยู่ในรูปแบบของความร่วมมือทางด้านอุตสาหกรรม ทั้งโครงการอุตสาหกรรมอาเซียน โครงการแบ่งผลิตทางด้านอุตสาหกรรมของอาเซียน โครงการร่วมลงทุนทางด้านอุตสาหกรรมของอาเซียน และโครงการแบ่งผลิตชิ้นส่วนในอุตสาหกรรมรถยนต์ภายใต้ชื่อเดียวกัน ซึ่งสามารถพิจารณาได้ ดังนี้

โครงการอุตสาหกรรมอาเซียน (ASEAN Industrial Project : AIP)

โครงการอุตสาหกรรมอาเซียน (AIP) เป็นความร่วมมือระหว่างประเทศที่มีวัตถุประสงค์ให้สร้างการร่วมลงทุนระหว่างห้าประเทศสมาชิกอาเซียนในปี ค.ศ.1976 เพื่อที่จะให้มีโครงการอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ตั้งอยู่ในประเทศสมาชิกอย่างน้อยที่สุดประเทศละ 1 โครงการ โดยประเทศสมาชิกจะมีการเข้าร่วมลงทุนและสัญญาจะรับซื้อผลิตภัณฑ์จากโครงการของกันและกัน รวมทั้งมีการให้สิทธิพิเศษด้านภาษีอย่างน้อยร้อยละ 50¹⁶ ซึ่งกำหนดให้ประเทศที่เป็นแหล่งที่ตั้งของโครงการถือหุ้นร้อยละ 60 (โดยมีสัดส่วนการถือหุ้นของภาครัฐบาล 1 ใน 3) ส่วนที่เหลืออีกร้อยละ 40 ให้ประเทศสมาชิกอื่นๆถือหุ้นร่วมกัน นอกจากนี้ ผลผลิตจากโครงการให้จำหน่ายแก่ประเทศสมาชิกในราคาต่ำกว่าราคาตลาดโลก แต่ต้องไม่ทำให้โครงการขาดทุน ทั้งนี้เพื่อเป็นการช่วยเหลือซึ่งกันและกันภายในกลุ่มประเทศอาเซียน และผลิตที่เหลือให้จำหน่ายแก่ประเทศต่างๆตามราคาตลาดโลก โดยมีเงื่อนไขว่าโครงการอุตสาหกรรมอาเซียนที่เกิดขึ้นควรเป็นโครงการใหม่ที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนในประเทศเจ้าของโครงการ หรือหาเป็นโครงการที่ซ้ำซ้อน ประเทศเจ้าของโครงการย่อมมีพันธกรณีที่จะไม่ขยายขีดความสามารถของโครงการเพื่อแข่งขันกับโครงการส่วนรวมของอาเซียน ซึ่งโครงการอุตสาหกรรมอาเซียนที่เกิดขึ้นประกอบด้วย

- โครงการผลิตปุ๋ยยูเรียของอินโดนีเซียและมาเลเซีย (ประเทศละโครงการ)
- โครงการผลิตเครื่องยนต์ดีเซลของสิงคโปร์
- โครงการผลิตฟอสเฟตของฟิลิปปินส์
- โครงการผลิตเกลือหินและโซดาแอชของไทย

อย่างไรก็ตาม ความสำเร็จของการดำเนินงานตามโครงการดังกล่าวเป็นไปอย่างจำกัด ทั้งนี้เนื่องจากใช้เวลานานยาวนาน ต้องการเงินทุนสูง เกิดข้อจำกัดภายในแต่ละประเทศและประสบปัญหาความไม่คุ้มค่าเชิงพาณิชย์ รวมถึงเกิดการผลิตซ้ำซ้อนกับรายการสินค้าที่มีการตกลงกันก่อนหน้านี้ นอกจากนี้ ความล้มเหลวของโครงการยังสามารถพิจารณาได้ว่าเกิดจากการไม่สอดคล้องกันระหว่างการริเริ่มของภาครัฐกับความการดำเนินงานของภาคธุรกิจเอกชนอีกด้วย¹⁷

¹⁶ กองการต่างประเทศ, สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน, เขตการลงทุนอาเซียน (ม.ป.ป., ม.ป.ท.), หน้า 4.

¹⁷ พิษณุ สุวรรณชฎ, สามทศวรรษอาเซียน, หน้า 164-166.

โครงการแบ่งผลิตทางด้านอุตสาหกรรมของอาเซียน

ประเทศอาเซียนได้ร่วมลงนามในความตกลงพื้นฐานว่าด้วยการแบ่งผลิตด้านอุตสาหกรรมของอาเซียน (ASEAN Industrial Complementation : AIC) ในปี ค.ศ.1981 ซึ่งกำหนดให้หอการค้าและอุตสาหกรรมอาเซียน (ASEAN Chamber of Commerce and Industry : ASEAN CCI) ร่วมกับภาครัฐพิจารณารายการสินค้าและอุตสาหกรรมที่จะนำเข้าสู่โครงการ อันมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมให้เกิดโครงสร้างภาคอุตสาหกรรมที่เอื้อต่อการผลิตตามความถนัดของแต่ละประเทศ(specialization) และเพื่อป้องกันการแข่งขันกันเองภายในภูมิภาค โดยมีข้อตกลงระหว่างกัน คือ

- ประเทศสมาชิกที่เข้าร่วมโครงการจะได้รับสิทธิพิเศษในการลดภาษีขาเข้าร้อยละ 50 จากอัตราปกติของแต่ละประเทศกำหนด และประเทศอื่นที่มีผลิตภัณฑ์ซึ่งมีประเทศสมาชิกทำการผลิตตามโครงการนี้แล้วจะยินยอมไม่รับสิทธิพิเศษทางภาษีดังกล่าว
- ประเทศที่มีโรงงานผลิตสินค้าที่ได้มีการแบ่งผลิตให้ประเทศสมาชิกอื่นตามโครงการนี้แล้วจะไม่ตั้งโรงงานขึ้นมาใหม่หรือไม่ขยายการผลิตภายในระยะเวลา 2 ปี นับจากวันที่รัฐมนตรีเศรษฐกิจอาเซียนมีมติให้มีการแบ่งผลิต ยกเว้นในกรณีที่เป็นการผลิตเพื่อส่งออกไปจำหน่ายนอกกลุ่มอาเซียนไม่น้อยกว่าร้อยละ 75 ของผลผลิตทั้งหมด

โครงการแบ่งผลิตทางด้านอุตสาหกรรมของอาเซียน (AIC) นี้เป็นความพยายามที่เกิดขึ้นชัดเจนในอุตสาหกรรมรถยนต์ โดยโครงการผลิตชุดแรกที่เกิดขึ้นเป็นชิ้นส่วนยานยนต์ที่มีการผลิตอยู่แล้วในอาเซียน (ตารางที่ 3-6) อย่างไรก็ตาม แม้ว่าประเทศอาเซียนต่างยอมรับความสำคัญของการปรับลดโครงสร้างอุตสาหกรรมและสร้างการผลิตตามความถนัดในระดับภูมิภาค แต่ในขณะเดียวกัน ทุกประเทศยังคงพยายามมุ่งตามนโยบายอุตสาหกรรมของชาติเป็นหลัก อีกทั้งสมาชิกบางประเทศมีโครงการรถยนต์แห่งชาติของตนเองเกิดขึ้น จึงทำให้ทุกประเทศไม่มั่นใจในการดำเนินงานและเกรงความสูญเสียในรายการชิ้นส่วนที่ประเทศอื่นทำการผลิต รวมทั้งขั้นตอนในการประสานงานระหว่างภาครัฐและเอกชนมีความยุ่งยาก ทั้งในส่วนของปัญหาการเลือกสินค้าและการกระจายอุตสาหกรรมไปตามประเทศต่างๆ ดังนั้น โครงการแบ่งผลิตนี้จึงไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควรและมีสัดส่วนการค้าภายในอาเซียนน้อยมาก

ตารางที่ 3-6 โครงการแบ่งผลิตทางด้านอุตสาหกรรมชุดแรก ค.ศ.1981

อินโดนีเซีย	เครื่องยนต์ดีเซล เพลลา กระทะล้อ
มาเลเซีย	พวงมาลัย นมหนู โชต้อกำลังจากเพลลา โชราวลิ้น เข็มขัดนิรภัย จักรกลา และเฟืองตัวเล็ก
ฟิลิปปินส์	ตัวถัง ระบบถ่ายกำลัง เพลลาหลังสำหรับรถเพื่อการพาณิชย์ขนาด
สิงคโปร์	ข้อต่อทั่วไป สายพานยาง ซีลน้ำมัน
ไทย	ตัวถังรถเพื่อการพาณิชย์ จานเบรก ใช้ค้อพ เหล็กกันโคลง กันชน เต็อย

ที่มา : ฝ่ายวิจัยสินค้าอุตสาหกรรม กองวิจัยสินค้าและการตลาด กรมเศรษฐกิจการพาณิชย์. รายงานการศึกษาวิเคราะห์เรื่อง อุตสาหกรรมรถยนต์ (กรุงเทพฯ : กรมเศรษฐกิจการพาณิชย์,2531),หน้า 27.

โครงการร่วมลงทุนอุตสาหกรรมอาเซียน (ASEAN Industrial Joint Venture : AIJV)

โครงการร่วมลงทุนอุตสาหกรรมอาเซียนเกิดขึ้นในปี ค.ศ.1983 ในลักษณะเดียวกับโครงการแบ่งผลิตทางด้านอุตสาหกรรม โดยมีการเปลี่ยนจากการร่วมลงทุนของภาครัฐมาสู่การส่งเสริมการร่วมมือกันของผู้ผลิตภาคเอกชนในประเทศสมาชิกอย่างน้อยสองประเทศ โดยมีสัดส่วนการถือหุ้นของต่างชาติภายนอกอาเซียนไม่เกินร้อยละ 49 (มีการผ่อนผันเป็นร้อยละ 60) รวมทั้งมีการให้สิทธิพิเศษทางภาษีด้วยการลดภาษีนำเข้าร้อยละ 90 ในการส่งชิ้นส่วนที่ผลิตไปยังประเทศที่ร่วมลงทุน ในส่วนของโครงการร่วมลงทุนที่ได้รับการอนุมัติแล้วส่วนใหญ่เป็นโครงการผลิตชิ้นส่วนและอะไหล่รถยนต์และรถจักรยานยนต์ ทั้งนี้ได้เกิดขึ้นทั้งในลักษณะการร่วมทุนภายในอาเซียนเองและในลักษณะการร่วมทุนระหว่างประเทศอาเซียนกับประเทศที่สาม โดยเฉพาะญี่ปุ่น¹⁸

อย่างไรก็ตาม โครงการดังกล่าวไม่ประสบความสำเร็จด้วยเหตุผลคล้ายคลึงกับโครงการอื่นๆ ซึ่งอัตราการค้าและการแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างกันมีน้อยมาก รวมทั้งการผลิตได้จำกัดอยู่ในอุตสาหกรรมวงแคบไม่มีการขยายผลความร่วมมือไปสู่อุตสาหกรรมใหม่ๆ ทั้งนี้เพราะพื้นฐานโครงสร้างเศรษฐกิจอุตสาหกรรมของประเทศอาเซียนมีความคล้ายคลึงกันมาก จึงทำให้แต่ละประเทศพยายามมุ่งปกป้องอุตสาหกรรมและตลาดภายในประเทศของตนอย่างมาก อันส่งผลให้เกิดการแข่งขันมากกว่าความร่วมมือ

3) โครงการความร่วมมือในด้านอุตสาหกรรมรถยนต์ของอาเซียน

โดยภาพรวมของโครงการความร่วมมือด้านอุตสาหกรรมของอาเซียนที่ผ่านมานั้น ประสบปัญหาด้วยการจำกัดความร่วมมือของแต่ละประเทศที่ไม่สอดคล้องกับเป้าหมายที่แท้จริงของโครงการ ทั้งนี้เนื่องมาจากโครงการต่างๆที่ผ่านมาก่อเกิดจากการริเริ่มของภาครัฐบาล ซึ่งไม่มีความเชื่อมโยงกับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของภาคเอกชนอย่างเพียงพอ ประกอบกับประเทศอาเซียนยังไม่มีเป้าหมายที่ชัดเจนร่วมกันในลักษณะการประสานด้านนโยบายทางเศรษฐกิจในภาคอื่นๆที่จะช่วยเสริมความเป็นไปได้ของโครงการนั้นๆ รวมทั้งรูปแบบการแสวงหาฉันทามติในการบรรลุข้อตกลงความร่วมมือเพื่อให้ทุกฝ่ายต่างๆได้รับประโยชน์ในทุกสิทธิพิเศษได้ทำให้เกิดการเจรจาที่ยืดเยื้อยาวนาน ทั้งในระดับทวิภาคีและพหุภาคี ซึ่งเป็นการจำกัดโอกาสของความร่วมมืออย่างมาก

ในส่วนของอุตสาหกรรมรถยนต์นั้น แนวคิดในเรื่องการแบ่งผลิตทางด้านอุตสาหกรรมรถยนต์เกิดขึ้นมาตั้งแต่ ค.ศ.1971 จากการประชุมตัวแทนของภาคอุตสาหกรรมรถยนต์ระดับภูมิภาคที่กรุงเทพฯ ซึ่งได้เรียกร้องให้มีการสนับสนุนอุตสาหกรรมรถยนต์ในระดับภูมิภาค และต่อมาในปี ค.ศ.1976 ภาคธุรกิจอุตสาหกรรมได้มีการก่อตั้งสมาพันธ์ยานยนต์อาเซียน (ASEAN Automotive Federation : AAF) และได้เสนอแนวคิดในเรื่องการแบ่งผลิตในอุตสาหกรรมรถยนต์อาเซียนแก่รัฐบาลอาเซียน ซึ่งในท้ายที่สุดแล้วแนวคิดดังกล่าวได้กลายเป็นพื้นฐานของโครงการแบ่งผลิตทางด้านอุตสาหกรรมของอาเซียน (AIC) ที่เกิดขึ้นในปี ค.ศ.1981 อย่างไรก็ตาม ในการดำเนินงานตามโครงการดังกล่าวไม่ประสบความสำเร็จดังที่

¹⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 169.

ได้วางแผนไว้กล่าวคือ ทั้งไทย มาเลเซีย อินโดนีเซียและฟิลิปปินส์ต่างให้ความสำคัญกับการพัฒนาอุตสาหกรรมรถยนต์ของประเทศตนเองอย่างจริงจัง จึงเป็นอุปสรรคอย่างสำคัญต่อบูรณาการทางอุตสาหกรรมที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการริเริ่มโครงการรถยนต์แห่งชาติของประเทศสมาชิกได้ส่งผลกระทบอย่างมากต่อโครงการความร่วมมือในลักษณะดังกล่าวนี้ ดังจะเห็นได้จากกรณีของโครงการรถยนต์แห่งชาติมาเลเซียที่ทำให้โครงการแปงผลิตรถทางด้านอุตสาหกรรมของอาเซียน (AIC) ซึ่งมีการริเริ่มด้านอุตสาหกรรมรถยนต์อย่างชัดเจนต้องหยุดชะงักลง¹⁹

นอกจากนี้ ในส่วนของบริษัทในอุตสาหกรรมรถยนต์ของญี่ปุ่นนั้นไม่ได้ให้ความสำคัญสนับสนุนโครงการความร่วมมือด้านอุตสาหกรรมของอาเซียนในช่วงแรก เนื่องจากความไม่มั่นใจต่อการเปลี่ยนแปลงสถานภาพเดิมจากการประกอบชิ้นส่วนนำเข้าจากญี่ปุ่นเป็นหลัก ทั้งนี้เนื่องมาจากความแตกต่างในระบบการผลิตของญี่ปุ่นกับความสามารถในการตอบสนองของความต้องการจากการดำเนินงานในอาเซียน ซึ่งสามารถพิจารณาได้ 3 ประการ คือ

ประการแรก คือ การผลิตของญี่ปุ่นมีลักษณะที่เน้นการใช้ทุนและเทคโนโลยีสูง เนื่องจากจากปัญหาข้อจำกัดด้านแรงงานที่อุตสาหกรรมญี่ปุ่นเผชิญตั้งแต่ทศวรรษที่ 1970 ทำให้มีการปรับโครงสร้างอุตสาหกรรมไปสู่การใช้ทุนเข้มข้น ดังนั้น การร่วมโครงการความร่วมมือทางด้านอุตสาหกรรมของอาเซียนจะทำให้บริษัทญี่ปุ่นต้องทำการลงทุนขนาดใหญ่ในภูมิภาคนี้ ซึ่งยังไม่มีควมจำเป็นสำหรับการผลิตของญี่ปุ่นจนกระทั่งเกิดปัญหาที่กระทบต่อความสามารถในการแข่งขันของญี่ปุ่นในช่วงกลางทศวรรษที่ 1980

ประการที่สอง คือ ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ผลิตรถยนต์กับผู้ผลิตชิ้นส่วนของญี่ปุ่นซึ่งมีการดำเนินงานร่วมกันอย่างใกล้ชิด รวมทั้งมีความไว้วางใจกันทั้งในด้านของคุณภาพ ต้นทุนและการจัดส่งที่สนองต่อระบบการผลิตแบบทันเวลา (just-in-time) ของญี่ปุ่น ซึ่งทำให้ผู้ผลิตชิ้นส่วนมีความเกี่ยวข้องกับกระบวนการผลิตอย่างใกล้ชิด ในขณะที่ความสามารถด้านอุตสาหกรรมรถยนต์ของประเทศอาเซียนยังไม่เข้มแข็งเพียงพอในการจัดหาชิ้นส่วนให้สำหรับการผลิตของญี่ปุ่น

ประการที่สาม คือ การแข่งขันอย่างจริงจังระหว่างบริษัทญี่ปุ่นทำให้เกิดมุมมองที่มีต่อการเข้าร่วมโครงการความร่วมมือด้านอุตสาหกรรมของอาเซียนว่า อาจส่งผลถึงการลดลงในความสามารถในการแข่งขันทั้งในด้านต้นทุนและประสิทธิภาพ รวมทั้งความเป็นคู่แข่งกันของแต่ละบริษัทยังเป็นอุปสรรคขัดขวางการผลิตร่วมกันเพื่อให้เกิดการประหยัดจากขนาด เนื่องจากการส่งเสริมผู้ผลิตชิ้นส่วนในอาเซียนในโครงการแลกเปลี่ยนในแต่ละชิ้นส่วนอาจทำให้บริษัทคู่แข่งรู้ถึงเทคโนโลยีการผลิตของบริษัทได้

อย่างไรก็ตาม จากการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศที่ส่งผลกระทบต่อความสามารถในการแข่งขันของผู้ผลิตในอุตสาหกรรมรถยนต์ของญี่ปุ่นซึ่งเป็นอุตสาหกรรมส่ง

¹⁹ Jochen Legewie, "The Political Economy of Industrial Integration in ASEAN : The Role of Japanese Companies," in *Journal of the Asian Pacific Economy* 5 (2000) : 213-214.

ออกที่สำคัญของญี่ปุ่นนั้น ได้ทำให้แนวคิดเรื่องโครงการแลกเปลี่ยนผลิตรถยนต์มีความสำคัญอีกครั้ง โดยบริษัท Mitsubishi เป็นผู้ริเริ่มแนวคิดการแลกเปลี่ยนผลิตรถยนต์ภายใต้ชื่อเดียวกัน ทั้งนี้ เนื่องจากเหตุผลของบริษัทที่ต้องการแสวงหาผลประโยชน์จากตลาดเอเชีย เพราะ Mitsubishi มีฐานะการแข่งขันระดับกลางในญี่ปุ่นและยังล้าหลังในตลาดภายนอกที่สำคัญ คือ อเมริกาเหนือและยุโรป ดังนั้นบริษัทจึงพยายามไล่ตามบริษัทอื่นโดยการขยายบทบาทในการผลิตในภูมิภาคอาเซียน ซึ่งเป็นเหตุผลเดียวกันกับการร่วมทุนในโครงการรถยนต์แห่งชาติของมาเลเซีย ซึ่งการเปลี่ยนแปลงแนวคิดจากการแบ่งผลิตรถยนต์ด้านอุตสาหกรรมในแต่ละชิ้นส่วนให้กับแต่ละประเทศมาสู่การแบ่งผลิตรถยนต์และแลกเปลี่ยนชิ้นส่วนในระดับภูมิภาคสำหรับผู้ผลิตรายหนึ่งกับบริษัทที่ประกอบกิจการร่วมกับในแต่ละประเทศสมาชิกนี้ เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้โครงการนี้สามารถผ่านพ้นการแข่งขันกันเองภายในประเทศสมาชิกอาเซียนได้และยังสามารถสร้างการแบ่งงานกันทำระหว่างประเทศให้เกิดขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพในทางปฏิบัติอีกด้วย²⁰

โครงการแบ่งผลิตรถยนต์ภายใต้ชื่อเดียวกัน (Brand-to-Brand Complementation : BBC) ได้รับการอนุมัติอย่างเป็นทางการในเดือนตุลาคม ค.ศ.1988 (ภาคผนวก ก.) ซึ่งเป็นโครงการที่เปิดโอกาสให้ภาคเอกชนที่ผลิตรถยนต์ในอาเซียนสามารถแบ่งการผลิตชิ้นส่วนรถยนต์สำหรับยี่ห้อที่ตนประกอบในประเทศสมาชิกอาเซียนโดยไม่ต้องผลิตเองทั้งหมดในประเทศใดประเทศหนึ่ง และแลกเปลี่ยนชิ้นส่วนรถยนต์ระหว่างกัน โดยจะได้รับสิทธิประโยชน์ คือ ²¹

- ได้รับการลดภาษีร้อยละ 50 ภายในประเทศสมาชิกจากอัตราเดิมที่แต่ละประเทศกำหนด
- ชิ้นส่วนที่เคลื่อนย้ายระหว่างประเทศอาเซียนภายใต้โครงการนี้ถือเป็นชิ้นส่วนในประเทศ ผู้นำเข้าตามเงื่อนไขการบังคับใช้ชิ้นส่วนในประเทศ (local content) โดยมีข้อกำหนดให้ชิ้นส่วนที่ส่งออกนั้นต้องมีอัตราการใช้ชิ้นส่วนในประเทศไม่ต่ำกว่าร้อยละ 50 เพื่อป้องกันการนำเข้าจากภายนอกอาเซียนและเพื่อสนับสนุนการพัฒนาอุตสาหกรรมของภูมิภาค

การเข้ามีส่วนร่วมในโครงการแบ่งผลิตรถยนต์ภายใต้ชื่อเดียวกัน (BBC) ได้รับการสนับสนุนจากบริษัทในอุตสาหกรรมรถยนต์ของญี่ปุ่นเพิ่มมากขึ้นภายหลัง เนื่องจากเหตุผลหลายประการ ดังนี้

- (1) การขึ้นค่าเงินเยนซึ่งทำให้อุตสาหกรรมสูญเสียความสามารถในการแข่งขันด้านการส่งออก

²⁰ Ibid., pp.214-215.

²¹ ASEAN Secretariat, "Memorandum of Understanding Brand-to-Brand Complementation on the Automotive Industry under the Basic Agreement on ASEAN Industrial Complementation" [cited 12 December 1999] Available from : <http://www.aseansec.org/economic/moubaaic.htm> ; INTERNET.

- (2) การกำหนดบังคับใช้ชิ้นส่วนภายในประเทศมากขึ้น ทำให้ต้องมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการประกอบชิ้นส่วนนำเข้าที่เป็นอยู่ในอุตสาหกรรมรถยนต์อาเซียนไปสู่การจัดหาชิ้นส่วนในแหล่งผลิตมากขึ้น
- (3) ความพยายามในการเปิดเสรีทางการค้าทั้งในระดับภูมิภาคและภายในอุตสาหกรรมรถยนต์ได้มีส่วนกระตุ้นให้บริษัทญี่ปุ่นให้การสนับสนุนโครงการแลกเปลี่ยนผลิตภายในภูมิภาคเนื่องจากอุปสรรคในการเคลื่อนย้ายชิ้นส่วนระหว่างประเทศอาเซียนลดลง ซึ่งเอื้ออำนวยต่อการค้าภายในบริษัท (intra-firm trade) ยิ่งขึ้น
- (4) การจำกัดการส่งออกรถยนต์จากญี่ปุ่นไปยังตลาดสหรัฐและยุโรปจากมาตรการจำกัดการส่งออกโดยสมัครใจ (VERs) ทำให้อาเซียนเป็นแหล่งผลิตใหม่ที่ดึงดูดการลงทุนสำหรับผู้ผลิตญี่ปุ่นมากขึ้น ทั้งในด้านของการเป็นแหล่งตลาดและการเป็นฐานการส่งออก
- (5) บริษัทในอุตสาหกรรมรถยนต์ของญี่ปุ่นเริ่มดำเนินยุทธศาสตร์การผลิตระดับโลกในสามภูมิภาคสำคัญ คือ อเมริกาเหนือ ยุโรป และเอเชีย ซึ่งมีการผลิต การจัดหาชิ้นส่วนและศูนย์กลางการประสานกิจกรรมทางเศรษฐกิจเกิดขึ้นในแต่ละภูมิภาคอย่างชัดเจน และอาเซียนเป็นส่วนหนึ่งที่มีความสำคัญในระบบการผลิตของญี่ปุ่นในเอเชีย ซึ่งญี่ปุ่นได้เข้ามามีบทบาทอย่างมากในอุตสาหกรรมรถยนต์ของประเทศเหล่านี้มาเป็นเวลานานและมีฐานะเข้มแข็งเหนือกว่าผู้ผลิตต่างชาติอื่นๆ ในภูมิภาคนี้ ดังนั้น การสนับสนุนโครงการแลกเปลี่ยนผลิตในอุตสาหกรรมรถยนต์ของอาเซียนจึงเป็นการส่งเสริมยุทธศาสตร์เครือข่ายการผลิตระดับภูมิภาคและระดับโลกของญี่ปุ่นเอง

ความพยายามในการส่งเสริมอุตสาหกรรมรถยนต์โดยผ่านการค้าภายในภูมิภาค (intra-regional trade) ของโครงการแบ่งผลิตชิ้นส่วนรถยนต์ภายใต้ชื่อเดียวกัน (BBC) นี้ยังคงเผชิญกับอุปสรรคเช่นเดียวกับโครงการความร่วมมืออื่นๆ ที่ผ่านมา โดยอินโดนีเซียไม่ได้เข้าร่วมในโครงการนี้จนถึงปี ค.ศ.1995 นอกจากนี้ มาเลเซียซึ่งมีโครงการรถยนต์แห่งชาติยังคงดำเนินมาตรการปกป้องอุตสาหกรรมรถยนต์อยู่อย่างมาก โดยเฉพาะมีอัตราภาษีสำหรับรถยนต์นั่งสูงกว่าประเทศอาเซียนอื่นๆ อย่างไรก็ตาม โครงการความร่วมมือด้านอุตสาหกรรมรถยนต์ที่เกิดขึ้นครั้งนี้ถือได้ว่า เป็นการประสานกันระหว่างนโยบายของรัฐบาลอาเซียนกับยุทธศาสตร์ของบริษัทในอุตสาหกรรมรถยนต์ซึ่งมีบริษัทรถยนต์ของญี่ปุ่นเป็นผู้มีส่วนร่วมอย่างมาก ทั้งในด้านของการริเริ่มและการใช้ประโยชน์จากสิทธิพิเศษของโครงการ (บริษัทรถยนต์ของญี่ปุ่นที่เข้าร่วมโครงการ คือ Mitsubishi, Toyota, Nissan และ Honda : ตารางที่ 3-7) และยังชี้ให้เห็นถึงบทบาทที่เพิ่มมากขึ้นของบริษัทข้ามชาติในการมีส่วนร่วมสร้างบูรณาการทางเศรษฐกิจของภูมิภาคอีกด้วย

ตารางที่ 3-7 การค้าภายในบริษัทภายใต้โครงการ BBC

	<i>Toyota</i>	<i>Nissan</i>	<i>Honda</i>	<i>Mitsubishi</i>
ไทย	เครื่องยนต์ดีเซล คิ้วบานประตู	คิ้วบานประตูใหญ่ อุปกรณ์ภายใน	ชิ้นส่วนปั้ม	กันชน ท่อไอดี
ฟิลิปปินส์	ระบบถ่ายกำลัง	คิ้วบานประตูกลาง	ท่อไอดี	ระบบถ่ายกำลัง
มาเลเซีย	พวงมาลัย ใช้คอป ไส้กรอง	คิ้วบานประตูกลาง พวงมาลัย	กันชน	ประตู พวงมาลัย
อินโดนีเซีย	เครื่องยนต์ 5K	(ไม่มี)	แทนเครื่องยนต์	(ไม่มี)

ที่มา : Company reports from TMSS, T&K Autoparts, Toyota-Astra Motor and Siam Toyota อ้างจาก Kuniko Fujita and Richard Child Hill, "Auto Industrialization in Southeast Asia : National Strategies and Local Development," in *ASEAN Economic Bulletin* 13(March 1997) : p.317.

3.5 เครือข่ายการผลิตของบริษัทรถยนต์ญี่ปุ่นในอาเซียน

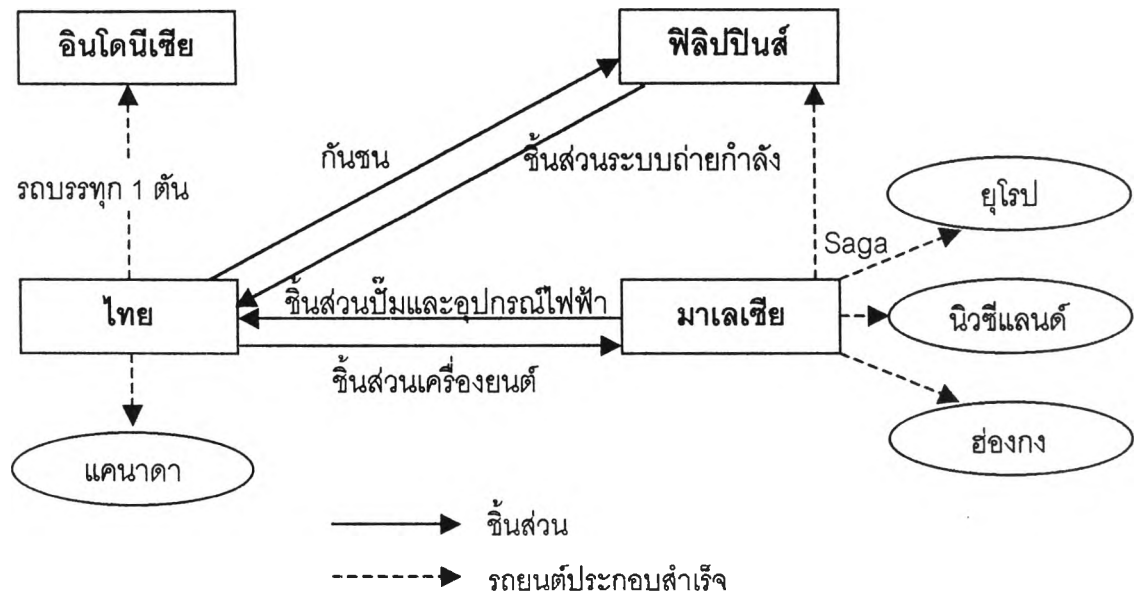
จากการปรับยุทธศาสตร์ของบริษัทในอุตสาหกรรมรถยนต์ของญี่ปุ่นและการพัฒนาความร่วมมือทางอุตสาหกรรมของอาเซียนโดยการมีส่วนร่วมอย่างสำคัญของบริษัทรถยนต์ญี่ปุ่นนั้น ได้ทำให้เกิดเครือข่ายการผลิตรถยนต์ญี่ปุ่นในอาเซียนที่มีรูปแบบความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนยิ่งขึ้น ซึ่งสามารถพิจารณาเครือข่ายการผลิตของบริษัทรถยนต์ญี่ปุ่นที่มีความก้าวหน้าในการแบ่งผลิตชิ้นส่วนในภูมิภาคอาเซียนได้ ดังนี้²²

1) Mitsubishi

บริษัท Mitsubishi ได้เริ่มส่งเสริมโครงการแบ่งผลิตชิ้นส่วนในภูมิภาคก่อนการดำเนินงานภายใต้กรอบความร่วมมือของอาเซียน โดยในปี ค.ศ.1987 ได้เริ่มจัดส่งชิ้นส่วนระบบถ่ายกำลังที่ผลิตจากฟิลิปปินส์และชิ้นส่วนปั้มกับอุปกรณ์ไฟฟ้าที่ผลิตจากการร่วมทุนของ Mitsubishi ในมาเลเซียมายังไทย ซึ่งมีการประกอบรถยนต์ Mitsubishi ในไทยจากชิ้นส่วนนำเข้าภายในอาเซียนและส่วนหนึ่งของรถยนต์ประกอบสำเร็จมีการส่งออกไปยังตลาดแคนาดาอีกด้วย การดำเนินงานในช่วงต่อมาของ Mitsubishi ได้มีการขยายโครงการแลกเปลี่ยนผลิตชิ้นส่วนอีก 5 โครงการ ภายในเครือข่ายการผลิตระหว่างบริษัทร่วมทุนของ Mitsubishi ในประเทศไทย (บริษัท เอ็มเอ็มซี สิทธิผล) กับโครงการรถยนต์แห่งชาติมาเลเซีย (Proton) ที่ Mitsubishi ร่วมทุนด้วย และบริษัทร่วมทุนในฟิลิปปินส์ ทั้งในชิ้นส่วนรถยนต์นั่งและรถเพื่อการพาณิชย์ขนาดเล็ก

²² Kevin Rushton, "Auto Parts Complementarity in ASEAN," in *Southeast Asia Business* 23 (Spring/Winter 1990) : 12-16.

ภาพที่ 3-5 เครือข่ายการผลิตของ Mitsubishi ในอาเซียน

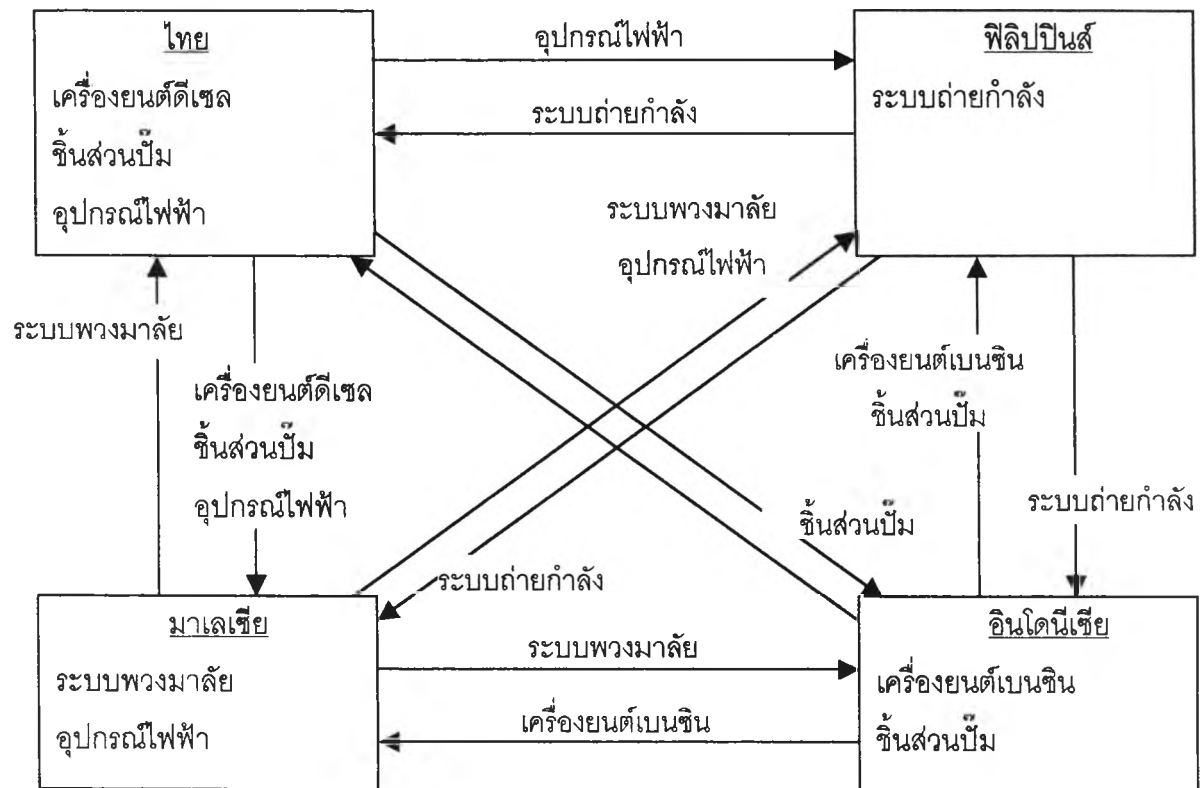

ที่มา : Dodwell Marketing Consultants, The Structure of the Japanese Auto Parts Industry (Tokyo : Dodwell Marketing Consultants,1993), p.33. และ Kevin Rushton, "Auto Parts Complementation in ASEAN," in Southeast Asia Business 23 (Spring/Winter 1990) : 13.

2) Toyota

โครงการแลกเปลี่ยนผลิตชิ้นส่วนของ Toyota ในอาเซียนได้ก่อให้เกิดการร่วมทุนในหลายโครงการ ซึ่งการลงทุนทั้งหมดมีมูลค่าประมาณ 215 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ซึ่งบริษัทคาดว่าจะมีการส่งออกรถยนต์อย่างน้อยร้อยละ 20 ของการผลิตไปนอกภูมิภาคอาเซียน ส่วนการดำเนินงานในแต่ละประเทศนั้น Toyota ได้มีการผลิตและส่งออกเครื่องยนต์ดีเซลบางรายการจากประเทศไทยไปยังประเทศอื่นๆในอาเซียน รวมทั้งยังมีการส่งออกไปยังบริษัทที่ประกอบกิจการร่วมกับ Toyota ในโปรตุเกสอีกด้วย ในส่วนของมาเลเซียนั้น ได้มีการผลิตระบบพวงมาลัยและอุปกรณ์ไฟฟ้าสำหรับทั้งตลาดภายในประเทศและตลาดอาเซียน ในส่วนของอินโดนีเซียนั้น ได้มีการผลิตเครื่องยนต์เบนซินและชิ้นส่วนปั๊มหลายรายการ และในฟิลิปปินส์ยังมีการผลิตเกียร์และระบบส่งกำลังสำหรับรถยนต์นั่ง เพื่อทำการประกอบในประเทศอื่นของภูมิภาคอีกด้วย นอกจากนี้ Toyota ยังกำหนดให้สิงคโปร์มีบทบาทเป็นศูนย์กลางการประสานงานในภูมิภาคอาเซียน โดยมีการตั้งบริษัทสาขา คือ Toyota Motor Management Service ซึ่งบริษัทเป็นเจ้าของทั้งหมด เพื่อรับผิดชอบประสานงานและบริหารการแลกเปลี่ยนภายในอาเซียนที่เชื่อมโยงกับเครือข่ายอื่นในระดับโลกอีกด้วย (ภาพที่ 3-6)

ภาพที่ 3-6 เครือข่ายการผลิตของ Toyota ในอาเซียน

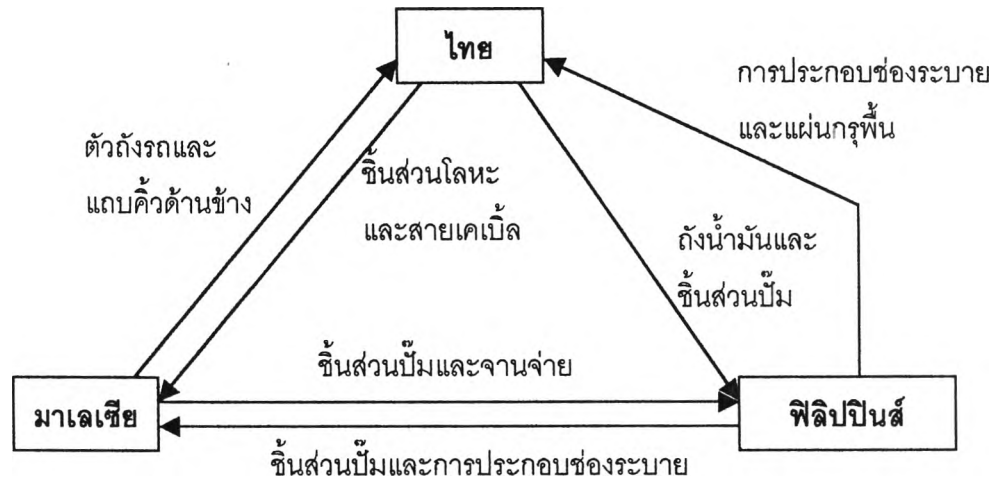

ที่มา : Kevin Rushton, "Auto Parts Complementation in ASEAN," in *Southeast Asia Business* 23 (Spring/Winter 1990) : 14.

3) Nissan

บริษัท Nissan เริ่มสร้างระบบการจัดการชิ้นส่วนระหว่างกันในอาเซียนตั้งแต่ปี ค.ศ.1989 ซึ่งโครงการของ Nissan มีขนาดเล็กกว่าผู้ผลิตรถยนต์ญี่ปุ่นรายอื่นๆโดยเปรียบเทียบ และมีการเริ่มต้นจากชิ้นส่วนที่ผลิตได้ง่ายในช่วงแรก อย่างไรก็ตาม ต่อมาในปี ค.ศ.1994 บริษัท Nissan ได้ประกาศแผนการแลกเปลี่ยนชิ้นส่วนที่ซับซ้อนขึ้น โดยมีการผลิตรถยนต์ดีเซลและแม่พิมพ์ปั๊มชิ้นส่วนในประเทศไทย และผลิตส่วนประกอบรถยนต์ในอินโดนีเซีย ผลิตคัลซ์และชิ้นส่วนอุปกรณ์ไฟฟ้าในมาเลเซีย รวมทั้งผลิตชิ้นส่วนพลาสติกขนาดเล็กและเส้นลวดในฟิลิปปินส์ (ภาพที่ 3-7)

ภาพที่ 3-7 เครือข่ายการผลิตของ Nissan ในอาเซียน

ที่มา : Kevin Rushton, "Auto Parts Complementation in ASEAN," in *Southeast Asia Business* 23 (Spring/Winter 1990) : 15.

ในส่วนของความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจจะระหว่างญี่ปุ่นกับอาเซียนในเครือข่ายการผลิตภาคอุตสาหกรรมรถยนต์หลังจากการปรับตัวของธุรกิจญี่ปุ่นนั้น จะเห็นได้ว่า ความสัมพันธ์ภายในบริษัทข้ามชาติระหว่างบริษัทแม่และบริษัทสาขาที่มีความลึกซึ้งมากยิ่งขึ้นเป็นลำดับ กล่าวคือ บริษัทที่ประกอบกิจการร่วมกันกับบรรษัทรถยนต์ข้ามชาติในภูมิภาคถูกเชื่อมโยงเข้าด้วยกันอย่างใกล้ชิด โดยอาศัยการแลกเปลี่ยนชิ้นส่วนที่ได้มีการจัดสรรการผลิตตามความถนัดของแต่ละประเทศ ในขณะที่อาศัยการนำเข้าจากบริษัทแม่ในชิ้นส่วนที่มีความสำคัญซึ่งมีมูลค่าเพิ่มสูงและใช้เทคโนโลยีการผลิตระดับสูง ซึ่งสอดคล้องกับพัฒนาการของระบบเครือข่ายการผลิตในลักษณะ web²³ ซึ่งในส่วหนึ่งอาจพิจารณาได้ว่า ผู้ผลิตรถยนต์ญี่ปุ่นมีการปรับยุทธศาสตร์โดยการขยายเครือข่ายการผลิตในทั้งอเมริกาเหนือ ยุโรปและเอเชีย หลังจากการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศที่ทำให้ความได้เปรียบต่างๆ ของญี่ปุ่นลดลง โดยอาเซียนเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญในยุทธศาสตร์ระดับภูมิภาคที่ญี่ปุ่นได้กำหนดการแบ่งผลิตชิ้นส่วนไปยังประเทศต่างๆ ที่มีความถนัด อย่างไรก็ตาม โครงการความร่วมมือทางด้านอุตสาหกรรมรถยนต์ของอาเซียนเองยังถือได้ว่ามีส่วนสำคัญที่เอื้อต่อกระบวนการดังกล่าว แม้ไม่สามารถกล่าวได้ว่าโครงการความร่วมมือที่เกิดขึ้นเป็นเหตุผลของการลงทุนของญี่ปุ่นในอุตสาหกรรมรถยนต์อาเซียน แต่ในส่วหนึ่งถือได้ว่าโครงการดังกล่าวได้ส่งเสริมการก้าวสู่รูปแบบการแข่งขันกันทำระหว่างประเทศในภูมิภาค ซึ่งรัฐบาลประเทศอาเซียนได้ให้ความสำคัญกับบริษัทข้ามชาติในฐานะที่เป็นตัวแสดงที่มีบทบาทในความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศมากยิ่งขึ้น

²³ Walter Hatch and Kozo Yamamura, *Asia in Japan's Embrace : Building a Regional Production Alliance*.pp.23-25.